

EUSKAL HERRIKO ATLAS LINGUISTIKOAREN HISTORIRAKO

Bilbo, 1986-I-31

Jose M.ª Etxebarria

Sarrera

Atlas linguistikoa aipatzen denean mintzaira apaitzen da gehien baten. Ahozko hizkuntzari buruzko lanak, Atlas linguistikoak tartean direla honela sailkatu daitezke:

1. Bibliografiak.
2. Atlas linguistikoak edo etnolinguistikoak izeneko eta izaneko lanak.
3. Dialektoen sailkapenerako lanak.
4. Lurralde edo eskualde bateko hiztegiak.
5. Herri edo herrialde txiki bateko monografiak.
6. Gaika egindako hiztegiak lurralde baten. Baita hiztegi espezializatuak.
7. Sintaxia.
8. Dialekto baten morfologia.
9. Fonetika.
10. Esparru dialektal baten barruan dauden distantziak.

Hauek denak, soziolinguistika azterketetan sartu gabe.

Atlas linguistikoa dialekto baten azterketa orokor xamarra izaten da aipatu ditudan 10 atal horietatik zerbait barruan daramalako. Iturria mintzatzaileak dira gainera. Salbuespenen bat egon daiteke, baina benetan bakarra atlasen oihan aberatsaren barruan.

Euskerari eta Euskal atlas linguistikoari begiratzen badiegu, hona hemen historia horren pauso batzuk.

I. 1912-1936

- 1) Edozein erakunderen edo persona partikularrén proposamena atlaserako.
- 2) Euskaltzaindiaren beraren proposamenak, atlaserako.

1. Erakunde eta persona partikularren proposamenak

Lehenengo aipamena Euskaltzaindia sortu baino lehenago egiten da. 1912-VI-13an "Cercle d'Etudes Euskariennes" izeneko erakundeak honelako agiri bat egiten du:

"Séance du 13 juin 1912.

Etaient présents Mrs. Broussain, de Urquijo, d'Arcangues, Landerretche, León et Gavel...

Le cercle émet le voeu qu'un atlas linguistique du pays basque soit entrepris" (1).

Baten batzuk konturatu ziran atlas linguistikoaren garrantziaz lehenengoa agertu bezain laister. ALF argitaratu zuten GILLIERON eta EDMONT jaunek 1902-1910era. Euskal Atlas hori lapurteraren eremuan egiteko ziren. Hona hemen horren berri Broussainen eskutitz baten:

"Je ne me dissimule pas que l'Atlas Linguistique du Pays Basque sera un travail formidable. A notre dernière réunion (13 juin 1912) nous avons décidé de nous tenir, pour le moment, à un seul dialecte, le labourdin."

"Urquijo va écrire à Schuchardt, pour lui demander quelques phrases-types, qui serviront à résoudre les principales difficultés dialectales, sous-dialectales, subsous-dialectales, etc." (Fds L.: Lettre de P. BROUSSAIN à G. Lacombe, Juillet (?) (1912) (2).

Atlasaren eremua lapurtera da. Baina nola jasoko zituzten datoak? Hona hemen Broussainek berak jartzen duen adibide bat. Eta honen antzekoak eskatuko dizkio Urquijok Schuchardt-i.

"La même lettre contient une petite phrase-type que le président du Cercle a lui-même composée en vue de la préparation d'un atlas linguistique. Ses collègues l'ont adoptée, parce qu'elle réunit des noms qui présentent de nombreuses variantes dans les dialectes orientaux, ainsi que deux séries de flexions verbales, transitif et intransitif. La voici:"

"Votre petit domestique m'est arrivé à 5h de l'après-midi, un panier de poires sur la tête et un autre à la main. Il était un peu fatigué. Je lui ai donné vingt sous".

"Petit", variantes: tsiki, ttiki, ttipi, tsipi.

"domestique", var.: mutil, mitil, sehi, miskandi.

"m'est arrivé", var.: etorri zaut, etorri zait, jin zait, jin zautazu, jin zaitazü, jin zaut.

"à 5 heures", var.: bortz orenetan, bost orenetan.

"après-midi", var.: arratsalde, aratsalde, aatsalde, arrastiri.

(1) RIEV, VIII, 1914-1917, 161.

(2) P. CHARRITTON, *Pierre Broussain. Sa contribution aux études basques*, 287.

“panier”, var.: otarre, zare.

“poires”, var.: pera, pea, madari, udare.

“sur la tête”, var.: buruan, buruian, burüan, burian, būrian.

“un autre”, var.: bertze bat, beze bat, beste bat.

“à la main”, var.: eskuan, eskuian, esküan, eskian.

“un peu”, var.: piska bat, pitta bat, apur bat, posi bat, amiño bat, amiñi bat.

“il était”, var.: zen, zuzun, züzün.

“fatigué”, var.: unhatua, akitüia, akitia, nekatua, enheik.

“je les lui ai donnés”, va.: eman diozkat, diotzat, diozkit, daizkot, daizkozut, deitzot.

“vingt”, var.: hogoi, hogei (3).

Aipamena luzea izan da baina egokia, nolako atlasa egin nahi zuten ezagutzeko. Eta garai hartarako ez dago batere gaizki.

1918. Bigarren aipamena ere oraindino Euskaltzaindia sortu aurretik egiten da. Julio de Urquijo jauna da egilea. Primer Congreso de Estudios vascos izan zenekoan, honela idatzi zuen: “La organización de nuestros estudios en la forma que he indicado, contribuiría, a mi juicio, al progreso de la euskarología; pero si las Diputaciones vascas y el país en general desean que esta ciencia se ponga de una vez a la altura de otras ramas, hoy más adelantadas, de la lingüística, debería decidir, lo antes posible, la formación del Atlas Lingüístico del País Vasco. El señor Lacombe y yo comenzamos esta labor, en modesta escala, puesto que sólo comprendía el territorio vasco-francés; pero la guerra vino a interrumpir nuestros trabajos.

El *Atlas Lingüístico* no tiene nada que ver, como a primera vista pudiera creerse, con la *Carte Linguistique* en la que el Príncipe Bonaparte mostró la repartición o distribución de los dialectos y variedades del vascuence. Es un trabajo de muchísima más trascendencia, en el que se consagra un mapa del atlas a cada uno de los vocablos o a cada uno de los hechos lingüísticos que se trata de estudiar, de modo que el lingüista pueda darse cuenta, de un solo golpe de vista, de todas las variantes y matices que, respecto de un punto determinado, presenta el habla de todo el territorio *euskaldun*... Inútil parece insistir en la urgente necesidad de formar el *Atlas Lingüístico del País Vasco*” (4).

2. Euskaltzaindiaren babespean

Euskaltzaindiaren inguruan ahozko euskeraren bilketak 1921ean hasten dira. Azkuek berak bultzatuta sumatu daitekeenetik. Berak bai hiztegian eta bai *Cancionero* lanean, eta baita bere *Morfología Vasca* liburuan metodo hori erabili zuelako. Eta bere metodoa zen ahozko tradizioa eta idazleen tradizioa kontuan hartzea.

(3) P. CHARRITTON, bertan, 250, orril. eta 285.enean, 110. oharra.

(4) *Primer Congreso de Estudios Vascos*, 425-426.

a) Azkuek bada 1921ean Erizkizundi Irukoitza banatzen du hainbat euskaltzain oso eta urgazleren artean (5).

b) Bere erabaki interesgarri bat ere hartzen du Euskaltzaindiak. Norbait dialektologia metodoak ikastera atzerrira bialtzea. Eta ikasleen aukera ontzat emanda, irakaslearena oso egokia zela esan daiteke: J. Judekin ikastera bialtzea erabaki zuten, lehenengo Odón Apraiz, eta gero A. Polikarpo Iraizoz (6).

d) Lan monografiko batzuk ere egiten dituzte Euskaltzaindikoko urgazleek. Adibidez G. Bähr-ek eta A. Damaso Intzak egiten dituztenak (7).

1930erarte Atlasa ez da aipatzen, baina euskalkien arloan era desberdinetako lanak aurrera doaz. Gero bide hori utzi egiten da. Ez dakigu zergatik. Euskaltzaindiaren historia on bat behar litzateke hori jakiteko.

Gero gerra dator eta gero gerokoak.

II. 1940-1985

1. Erakunde eta pertsona partikularren proposamenak

1951. Gerra ostean urte honetan berriz agertzen da Atlas Linguistikoa. Mitxelena idatzi zuen zatia irakurriko dut:

“Los días 17 y 18 de diciembre se han celebrado en Madrid, en el Consejo Superior de Investigaciones Científicas, unas reuniones preparatorias para la composición de un Atlas Lingüístico del País Vasco, reuniones que fueron presididas por D. Rafael de Balbín, secretario del Patronato Menéndez Pelayo. Estos trabajos están encuadrados en el marco general del Atlas Lingüístico de la Península Ibérica (ALPI).

En estas reuniones, después de distribuir entre los asistentes la labor de preparación de cuestionario y estudio de los diversos problemas técnicos que entraña el proyecto, se acordó la celebración de nuevas reuniones para el próximo mes de abril, en las que se espera dejar ultimados esos estudios previos. El próximo verano, tras un cursillo que se celebrará en San Sebastián para preparar los equipos de trabajo y unificar sus criterios, se procederá sin más retraso a la realización de labor de campo en el conjunto del país.

Es innecesario insistir acerca de la importancia de este proyecto que, Dios mediante, será una realidad dentro de no mucho tiempo para los estudios relacionados con la lengua vasca y la lingüística en general. Basta decir que desde hace muchísimos años constituye quizá el primer “desideratum” para cuantos se

(5) *Euskera*, IV, 1922, zbkia, 19, 6. Ikus *Iker* 3 *Erizkizundi irukoitza* A. M.ª Echaidek paratua, Euskaltzaindia, 1984.

(6) *Euskera*, I, 1920, 80 eta IV, 1922, 9; IV, 1922, 12-13, 24, 34, 39. A. Polikarpori buruz, *Euskera*, IV, 1922, 37.

(7) *Euskera*, III, 1922, 2, 65-92 eta 1922, III, 3-42. Bahr-en lana, *Euskera*, 1925, 2-3, 73-114.

interesan por estos problemas. Los Amigos del País han visto con la máxima satisfacción, como es natural, esta feliz iniciativa del Consejo Superior de Investigaciones Científicas y han ofrecido su ayuda total para llevar a buen término esta empresa que llenará una necesidad que venían sintiendo dolorosamente” (8).

Baina badira beste dato batzu ere. M. Agud jaunaren ahotik jaso nituen 1986-I-13an egin genuen elkarrizketa labor baten. Egitasmo horretan parte hartu zutenak hauek izan omen ziran: M. Agud, M. Alvar, Rafael de Balbín, J. J. Beloqui, Juan Gorostiaga, Pedro de Yrizar, Joaquín Mendizábal edo Peñafloída, J. B. Merino Urrutia, L. Mitxelena, M. Sanchís Guarner, A. Tovar eta F. Yndurain.

Beste datorik ez dugu orain arte, baina eskatu zaie bizi direnei berri gehiago eginkizun honi buruz.

Agud jaunak pasadizo bat ere kontatu zuen. Bera eta Mitxelena jauna joan omen ziren J. M. Albareda-rengana. Jaun hau CSIC-ko zuzendaria zen. Laguntza eskatu zien. Eta hona bere erantzuna: “Cuando hay un pájaro que cante, le damos alpiste”.

Agud-ek ihardetsi zion: “Pues aquí hay unos pájaros que llevan mucho tiempo cantando”. Baina Albaredak ez zuen ezer esan.

Egitasmoaren babeslea ez zen Euskaltzaindia bera, baina baziren Euskaltzaindiko bi eta beste batzu berarekin hartuemanetan zeudenak.

Pertsona partikularrak berriro ere agertzen dira kezkatuta eginkizun honetaz. Eta oraingoan hizkuntzalari bat da eta atla sei buruz zerbait ezagutzen duena, Frantziako eskualdeetako atlas guztiak beragatik hasi zirelako. Albert Dauzat jaunaz ari naiz.

1953an, “L’Europe Linguistique” bere liburuan euskararen atlas aipatzen du. Bere hitzekin esanda “en chantier” dagoela esaten du. Baina hurrengo urtean, 1954an ilunago azaltzen ditu gauzak. Geldituta dagoela adierazten du (9).

1957. Euskaltzaindiaren inguruan dabilen A. Tovar-en eskutitz bat dago atlasari buruz. Baina bere asmoa “Erizkizundi Irukoitzeko” erantzunak beste era batera argitaratzea zen, atlas bat zuzen zuzenean baino. Hona hemen bere eskutitza:

---

(8) BRSVAP, VII, 1951, 591.

(9) A. DAUZAT, *L’Europe linguistique*, 35. Eta 1954an *Revue Internationale d’Onomastique*, VI, 1954, abenduá, 252. Honela dio aldizkari honek: “M. Dauzat qui n’a pu assister a ces réunions, avait exprimé le desir de voir mettre en chantier l’Atlas linguistique du Pays Basque; l’étude de ce problème a été différée, l’équipement nécessaire à ce travail n’étant pas suffisamment avancé”.

Salamanca, 22 de noviembre de 1957
 Sr. Don J. Bilbao
 Guecho (Vizcaya)

Mi querido amigo:

He recibido su carta del 17 con la sorpresa del cuaderno con materiales para un atlas vasco. Yo creo que sí tiene interés su publicación y yendo a un ritmo no muy rápido, uno o a lo sumo dos cuadernos como el que Vd. me envía al año, podríamos comprometernos sin ayuda ninguna a que los editara la Cátedra Larramendi. Naturalmente que si luego los Amigos del País u otra Entidad nos adquiriera algunos ejemplares, ello simplificaría mucho el aspecto económico de la empresa.

Le devuelvo el cuaderno porque sería preciso que pasara Vd. a máquina con claridad, los cuadros, pues así en la imprenta no podrían hacerlo.

Quedo a la espera de su bibliografía. Creo habríamos de contar, de todas maneras, con Michelena, sobre la publicación del atlas y más utilizando materiales de la Academia Vasca. Espero, pues, sus noticias sobre el asunto.

Como ya le dije no marcharé a América hasta febrero y por consiguiente tenemos tiempo de dejar por lo menos el primer cuaderno en la imprenta.

Atentamente le saluda y se repite suyo affmo.

Firmado: Antonio Tovar

Jon Bilbaok bidaltzen dion aurrenengo orrian jartzen du:

“Materiales para el Atlas lingüístico vasco. Cuestionario llenado en 1922. Erizkizundi Irukoitza (Triple cuestionario).Clave. Copia de las primeras nueve preguntas en pág. 49. No se conservan los cuestionarios de los pueblos que se hallan entre corchetes. La información de estos pueblos se ha tomado de los resúmenes hechos por Nicolás Ormaechea y publicados en la revista *Euskera* de Bilbao.

Jon Bilbao
 Guecho, noviembre de 1957

Hemen ere galdekizuna eta metodoa argi agertzen dira. Bilduta dagoena argitaratu zatika. Baina ez da ezertarako aipatzen galdekizun apropos bat egin behar denik euskararen lurraldeetarako.

1960. eta 1961 J. Allières jaunak *Via Domitia* aldizkarian argitaratzen du *Petit Atlas Linguistique Sacaze* izeneko lana.

J. Allières jaunari buruz ohar batzu beharrezkoak dira. ALG-en lan handia egin zuen eta kaskoineraren aditzei buruzko 5. tomoa berak egin zuen. Bestalde xibereraz mintzatzen da eta begirunez hurbildu zaio euskarari. Azpimarratzekoa dela uste dut hau, badaudelako euskararik jakin gabe euskara mintzatuari buruz-

ko lanetan sartu izan direnak. Eta kartografia euskararentzat erabiltzen duen lehenengoetarikoa da, behintzat atlasen metodoa erabiliz.

Ipui biren itzulpenak Lapurdi, Baxe Nafarroa eta Xiberoako herrietan jasota-koak aztertzen ditu, 1887 Sacaze jaunak bildu zituenak. 83 mapa egin zituen beste hainbeste hitzekin, isoglosak azalduz.

Honela esaten du sarreran: “Nous persistons en effet à penser que notre travail peut être utile. Bien entendu, et nous n’insisterons jamais assez sur ce point, les documents mis à profit ne présentent aucunement, étant donnée la façon dont ils ont été établis et rassemblés, les caractères d’authenticité et de sincérité qu’exige la dialectologie moderne; il n’en reste pas moins qu’une certaine image du domaine dialectal basque français se dégage de ces cartes, et c’est là l’essentiel” (10).

1960. Urte horretan bertan Lovainan eta Bruselasetan I. Dialektologia orokorren Kongresoa ospatu zen eta aktetan Mitxelena jaunaren lan bat agertzen da: *La actividad lingüística en el campo vasco*.

Euskal dialektologiaz mintzatu ondoren, honela ari da atlasari buruz:

“Un requisito indispensable y cada vez más urgente para el progreso de nuestros estudios sería un Atlas lingüístico vasco. Sin embargo, esta empresa recomendada desde antiguo y preconizada en distintos congresos no acaba de ponerse en vías de realización. Presenta sin duda dificultades técnicas y económicas, pero éstas están lejos de ser insuperables. Sería muy de desear que de alguna parte saliera por fin el impulso eficaz que lo saque de la actual fase de mero proyecto (11).

Lafon-ek ere txosten bat aurkeztu zuen konparaketa metodoa nola erabili daitekeen euskararen alorrean aztertuz (12).

1964. Berriz Mitxelenaren lan bat dago iltze berdina jotzen. Lana *El Atlas lingüístico vasco* da, eta *Presente y futuro de la lengua española* liburuan agertzen da. 434. orrialdetik 442 orrialderarte Atlasaz ari da. 1951ko egitasmoa zertan gelditu zen aipatzen du eta beste proiektu berri bat hasita dagoena aipatzen du:

“El proyecto del Atlas lingüístico vasco, una vez que se perdió la esperanza de que su elaboración pudiera tener una conexión directa con los trabajos del ALPI, estuvo durante un decenio en una fase de hibernación, sólo interrumpida por expresiones ocasionales de buenos deseos y por comentarios sobre su urgencia.

(10) *Via Domitia*, VII, 1960 eta VIII, 1961. Azken honetan 82. orrialdean dago aipamen hau. Ikusi *FLV*, IX, 1977, 353 eta hurrengoak.

(11) *Communications et rapports du Premier Congrès International de Dialectologie Générale*, 231.

(12) Hor bertan Lafon-ek ere txosten bat aurkeztu zuen, 177-181 orrialdeetan. Konparaketa metodoa nola erabili daitekeen euskal dialektologian eta kaukasoko hizkuntzetan aztertzen du.

Su reactivación reciente se ha debido sobre todo al entusiasmo y al esfuerzo del profesor Arnald Steiger (q.e.p.d.), cuya reciente e inesperada pérdida tantos lamentamos. Una vez más, siguiendo el glorioso ejemplo de Schuchardt, un romanista y más especialmente un hispanista en este caso, no ha podido cerrar los oídos a la premura que exige el estudio cabal de un área lingüística cuyo interés guarda poca relación con su tamaño, aunque la muerte haya venido a truncar lo que debió ser la coronación de una obra copiosa, variada y fecunda.

Lo realizado bajo su dirección, durante el año pasado sobre todo, se ha enderezado a la elaboración de un cuestionario que debía comprender, en principio, unas 2.000 preguntas. En segundo lugar, se trató de determinar, tomando pie naturalmente en las propuestas de Yrizar y los comentarios que despertaron los puntos de encuesta en territorio español.

Quedaba la duda de si en algunos puntos extremos había o no todavía informadores que poseyeran un dominio suficiente de la lengua para ser consultados con provecho. Sobre una parte de estas localidades hay ahora mejor información, gracias a un viaje realizado por la parte meridional de la zona de habla vizcaina por don Alfonso Irigoyen, de la Academia de la Lengua Vasca, y también más tarde para Navarra, como consecuencia de una encuesta realizada por correspondencia por don J. Morales de Rada, cuyos resultados se publicarán en breve”.

Gero metodologiaz ari da luze eta zabal hainbat erizpide emanez, orain ere balio dutenak eta kontuan hartu ditugunak.

Eta gai horiek aztertu ondoren honela bukatzen du:

“Resumiendo lo dicho, podemos llegar a la conclusión nada optimista, pero razonable, de que el futuro Atlas lingüístico vasco no está aún maduro, ni siquiera como proyecto. En esta misma fase preliminar, quedan todavía demasiadas preguntas pendientes de respuesta, demasiados paréntesis abiertos, demasiados huecos que no se sabe cómo llenar. Todo ello exige una atención sostenida, un estudio minucioso que vaya hasta las mismas raíces de los problemas. Cumplida esta condición, no sería necesario que esta fase preliminar fuera demasiado larga.

Dado el interés que existe en distintas entidades, empezando por el Consejo Superior de Investigaciones Científicas español, por esa empresa, y dada también la clara comprensión de su urgencia, no es la base económica la que había de faltar, puesto que, en caso de necesidad, podría incluso recurrirse, como buenas esperanzas, a la ayuda de particulares. En rigor, además, lo que tiene verdadera prisa es la encuesta misma, y no la publicación de sus resultados. Esta puede esperar más, y, de cualquier modo, una vez recogidos los materiales, no faltarían medios para darlos a la publicidad en forma más o menos lujosa o modesta.

Los verdaderos obstáculos que ha encontrado hasta ahora la empresa son, repitámoslo una vez más, de orden técnico y no de orden económico. Necesitamos tener una idea cumplida de lo que puede ser y de lo que no puede ser ese Atlas antes de lanzarnos al trabajo, y nuestras nociones a este respecto siguen siendo bastante nebulosas en muchos puntos. Por otra parte, debemos saber ya

en principio quién o quiénes podrían encargarse de hacer la encuesta sobre el terreno y cuáles son los requisitos de la preparación que deben adquirir" (13).

1965. Urte honetan atzerritar batek Iruñean berriz aipatzen du Atlas linguistikoaren arazoa. Hizkuntzalari hori J. Allières da, J. Séguy-ren eskolakoa eta gainera berak ALG-n hainbeste lan egin duena.

Bere lanean, *Suggestions pour l'atlas*, atlaserako metodoak, tresneria, galdekizun desberdinen arazoak eta abar aipatzen ditu. Eta bukaeran erakunde batzu ere, aipatzen ditu proposamen hauek aurrera eramateko. Honela dio: "Tous ces documents seraient rassemblés et classés en attendant leur dépouillement et leur mise en oeuvre, dans les centres évoqués tout à l'heure. En l'occurrence, nous suggérons tout naturellement le choix de deux institutions parfaitement adéquates: l'Institut Julio de Urquijo' de St-Sébastien pour l'Espagne, le Musée Basque de Bayonne pour la France. Leur proximité faciliterait les fréquents confrontations et consultations mutuelles qui s'imposent si l'on veut assurer l'unité, l'homogénéité totales du travail collectif" (14).

Ongi zekien Allières jaunak bere esperientzitik atlas bat ezin daitekela egin astegoienetan eta magnetofoi bat hartu eta herririk herri ibilita. Urte honetan bertan, A. Etxaidek Naparroan bilketa bat hasi zuen.

Bilketa hori 1965-1966 urteetan egin zuen. "Durante el año 1965 se ha vuelto a plantear el problema de la elaboración del Atlas. Esta vez en el seno de una universidad enclavada en una provincia donde aún hay muchos vascohablantes: Navarra. Al pensar en los planes de investigación de la Cátedra de Lengua y Cultura Vascas, inmediatamente la urgencia, antes citada, de contar con un Atlas Lingüístico del País Vasco, nos movió a plantearnos el problema de su realización. Y a finales del mismo año, bajo la dirección de E. Michelena, pudimos empezar unas encuestas preliminares en la provincia de Navarra, gracias a las facilidades que para ello obtuvimos de la Institución "Príncipe de Viana".

El objeto principal de estas encuestas preliminares consiste en obtener datos para la selección de las localidades que no se han de fijar para las encuestas definitivas. A lo largo del año 1966 se han llevado a cabo 72 encuestas en otras tantas localidades de Navarra; en algunas de ellas ya solamente quedan uno o dos vascohablantes, como en Isaba, Oroz-Betelu, Ardaiz o Imbuluzqueta. Puede causar extrañeza el elevado número de encuestas realizadas en un área que no rebasa en mucho los 3.000 km², lo cual supone aproximadamente un 30 % de la extensión provincial. Creo conveniente aclarar que una de las originalidades geográficas del Norte de Navarra consiste en la compartimentación en pequeños valles, perfectamente delimitados desde el punto de vista geográfico-físico, lo cual da lugar a cierto aislamiento entre un valle y otro, aislamiento que se refleja

---

(13) *Presente y futuro de la lengua española*, I, 435. orrialdean eta 441-442. Hor bertan 436.enean aipamen hau egiten du: "Sería injusto dejar de mencionar aquí que en Francia existe, respecto a la necesidad y a la urgencia del ALV, un interés tan vivo como en España. Por otra parte, la opinión de René Lafon y de Jacques Allières, de la Universidad de Toulouse, para no citar más que dos nombres, habrá de ser muy tenida en cuenta, por su dominio de los aspectos teóricos y prácticos del problema, en todo estudio previo".

(14) Ikusi, *Problemas de la prehistoria y de la etnología vascas*, 254.

particularmente en la diversificación lingüística. Por lo tanto, unas calas en las hablas de muchas localidades asegura un error mínimo en la elección de los lugares de las encuestas definitivas...

Se han buscado como informadores personas de no menos de 50 años, aunque la mayoría pasan de los 60 y algunos tienen más de 80. Indiferentemente hemos trabajado con hombres y con mujeres...

El cuestionario contiene alrededor de 300 preguntas. Algunas están dirigidas a cuestiones fonéticas: palatalización de consonantes..., alternancia o ausencia de algunas consonantes iniciales..., inflexión de la *a* por influencia de vocales cerradas de la sílaba anterior..., mantenimiento de *n* intervocálica en algunos étimos latinos..., mantenimiento o pérdida de algunas vocales interiores.

A las cuestiones morfológicas y sintácticas también se las dedica una serie de preguntas, que se han formulado en su mayoría no por el método indirecto, sino en castellano para ser traducidas al vasco...

En cuanto al vocabulario, se ha procurado por una parte encontrar testimonio de algunos vocablos ya casi en desuso... Por otra parte comprobar la distribución geográfica de formas distintas, que designan una misma realidad... Y por fin el mantenimiento de algunas distinciones de significado que no siempre se conservan...

Las encuestas han sido grabadas en su totalidad en cintas magnetofónicas, con un aparato UHER 4000 Report S, con micrófono especial M 512 de la misma marca, en una velocidad de 9,5 cm/sec. en cintas BASF de doble pista" (15).

Aipamen hau luzea izan da, baina berri asko eman digu. Eta txosten honi R. Lafon-ek erantsi zion iruzkina oso interesgarria izan zen. "Il y a longtemps, trop longtemps, que l'on parle de l'Atlas linguistique du Pays basque. Il faut se réjouir qu'une jeune chercheur, qui est en l'occurrence une Basquaise d'Espagne, ait présenté des projets et des résultats précis devant une section de géographie linguistique d'un grand congrès international des linguistes. Les bascologues français s'associeront à tout ce que sera fait du côté espagnol. Une collaboration étroite est nécessaire. Il appartient aux jeunes d'accomplir cette tâche" (16).

1974. J. M. Sánchez Carrión jaunak, Txepetx, bere ezizen ezagunarekin, lan bat argitaratzen du 1974ko FLV aldizkarian. Atlasen arazo metodologiko batzu aipatzen ditu eta batez ere lekukoei buruz. Tokian tokiko lekukoetatik kanpo, beste hauek ere proposatzen ditu:

"Los vascos de la diáspora, por utilizar uno de los circunloquios menos dolorosos. Núcleos vascos de París, de Buenos Aires, de Caracas..."

"Los núcleos de migraciones interiores (es decir, la diáspora económica), grupo que no es en absoluto homogéneo, pero cuya situación lingüística, cual-

---

(15) A. M. ECHAIDE, *Encuestas preliminares para el Atlas lingüístico vasco del País Vasco, en Actes du Xe Congrès International des Linguistes*, II, 102-105, passim.

(16) Hor bertan, 106.

quiera que ella sea, puede despejar muchas incógnitas sobre la persistencia de la lengua en medios lingüísticamente hostiles.

Los pastores vascos de Norteamérica, cuya fidelidad lingüística es conocida, pero cuya lengua real es aún un misterio por dilucidar. Uno supone que, ante la necesidad de entenderse entre sí aquellos que hablan dialectos muy diferentes, han debido llegar a cierta forma de "koiné"...

La diáspora interior. Los grupos de refugiados guipuzcoanos, vizcainos, en la Vasconia allende el Bidasoa, de una problemática sociolingüística interesantísima.

La migración intervasca.

En fin, los dialectos sociales, los dialectos de clase dentro de la amplia gama de euskaldunes.

Y las lenguas marginales (pidginizadas) de base vasca desarrolladas entre pescadores, tratantes, etc., en su contacto, repetido pero poco consistente, con gentes de lenguas muy diversas.

El segundo problema atañe tanto a los problemas de la investigación en sí como a la posición personal del investigador. La iniciativa privada vasca no se ha distinguido nunca precisamente por su apoyo a un tipo de empresa económicamente tan poco rentable como ésta. Nada hace suponer que su postura vaya a cambiar en lo sucesivo. Habría que preguntarse si, en lo esencial, nos importa acaso que cambie. Una financiación por la iniciativa privada supone, se quiera o no, una vinculación a la ideología y a los intereses de tal iniciativa. Esta vinculación va en contra no sólo de la libertad del investigador para comprender su objeto, sino que además produce la misma desfiguración del objeto. En nuestro caso particular la lengua, hablada por el pueblo, no puede desarrollarse más que identificándose con el pueblo. De otra parte, en la situación actual, una financiación del pueblo de la investigación lingüística (por más que vaya destinada, como proponemos, a su normalización lingüística) es no sólo una utopía sino, hasta cierto punto, una injusticia. Finalmente, los lazos de entidades protectoras como la Iglesia, como solución general, no son una alternativa en absoluto al proteccionismo interesado de la clase dirigente.

El único camino, que más que camino es una vereda, es la autofinanciación del investigador de su trabajo lingüístico. Es una salida que no tiene mucho de original, pues es la que hasta la fecha se ha venido practicando. Pero proponerla, tan cruda como es, tiene la ventaja de que no tentará con falsos El Dorados a los que de hacerlo sólo sentirían el peso del d sanimo y el vacío. La lingüística vasca del futuro (de este inmediato futuro) debe saber que sólo puede construirse sobre esta base, o no se construirá en absoluto. Pero si se construye no estará sometida al peligro de derribarse o corromperse ante las servidumbres de la clase económicamente dirigente".

Baina hauen denen aurretik printzipio bat bezela jarri du: "En el aspecto diacrónico y en el comparativo, el Atlas lingüístico sigue siendo uno de los instrumentos con los que el lingüista debe contar" (17).

---

(17) Ikusi, *FLV*, VI, 1974, 346-347.

1974. Pedro de Irizar jaunak 1975ko *Euskera*-n argitaratzen du nola dagoen berak 1951ko atlasgintzako asmoen ondoren prestatu zuen aditzen bilketa. Lehenengo *galdeketa* aipatzen du. Eta honi buruz argitaratu zituen lanak sartzen ditu. Gero *lankideak* datoz. “Galdeketak antolatu ondoren bearrezkoa zan, azterketaren onerako, lankide bikaiñak aukeratzea. *Orain arte* (7-XII-74), 6 euskaltzain osoak eta 18 euskaltzain laguntzaileak lagundu didate lan onetan, baino beste batzuek bere eskuetan dauzkate oraintxe galdeketak”. Gero “arloaren egoera” aipatzen du eta azkenik *arlo osoa: euskalki-itztia*. Eta gero galdekizunean erabiltzen dituen aditz forma guztiak (18).

1977. Urte honetan berriz datorkigu J. Allières beste lantxo batekin: *Petit atlas linguistique basque français “Bourciez”*. Bordeleko unibertsitateko bibliotekak zeuden “Seme galduaren” parabolaren euskal itzulpenetatik 20 hitz aukeratu zituen eta mapetan jarri, baina atlasen kartografiarekin (19).

1980. Euskalarien nazioarteko jardunaldietan, J. Allières jaunak txosten bat aurkeztu zuen. *Dialektologia* bere izenburua.

Euskal atlasaren metodo eta helburuei buruz hitz egin ondoren honelako oharra egiten du: “Ce sont les faits de morphologie et de syntaxe qui, bien évidemment, se révèlent le moins propres à la cartographie. Néanmoins, la complexité formelle des premiers ne doit nullement en remettre le principe en question, car il est presque toujours possible d’analyser les formes complexes et cartographier les variations spatiales de chacun des constituants: nous l’avons fait avec un plein succès par le verbe gascon, dans le vol V de L’Atlas Linguistique de la Gascogne. Reste la syntase, pour laquelle on peut toujours arriver à cerner l’aire d’un phénomène: présence d’un tour ou d’une opposition ignorés ailleurs... Ce qui est alors ardu, c’est de mener l’enquête!”.

Gero euskal arloan egin diren lanak aipatu ondoren, atlas hori egingo denean nola argitaratu behar den adierazten du jakituri linguistikoaren arabera. “Donc, le devoir des promoteurs de l’Atlas Linguistique Basque, dont la fraction sud et la fraction nord devraient être élaborés en liaison étroite —en attendant que la publication réunisse les deux moitiés d’un pays arbitrairement divisé, et qu’il n’y ait qu’un seul fond de carte, de Mauléon à Bilbao et de Briscous à Pampelune—, serait de concevoir, à coté du questionnaire morphologique et d’un choix lexical permettant d’obtenir les données fondamentales de la phonétique dialectale, une technique, une méthode, un moyent de relever le vocabulaire le plus riche possible”.

Lan horiek beharrezkoak direla esan ondoren eta hortik atera daitezkeen beste frutu batzu aipatu eta gero, honelako oharra egiten du: “Les entreprendre plus tôt serait prématuré: c’est dire l’urgence de nos tâches!” (20).

1981. Berriz Allières jaunaren txosten batek Euskal atlas linguistikoa aipatzen du. Eta bera bizi den alderdian behintzat zerbait badabilela ere adierazten du.

(18) *Euskera*, XX, 1975, 407-446.

(19) *FLV*, IX, 1977, 353-354 eta hurren.

(20) *Euskalarien nazionarteko jardunaldiak*, *Iker* I, 276 eta 278.

Baina interesgarriena, galdek izunerako egiten dituen proposamenak dira. Azpimarratzekoa hau da: "Une enquête ethnographique, avec enregistrements au magnétophone ou au magnétoscope de récits techniques, et relevés de photographies ou de dessins d'objets, devra doubler l'enquête linguistique. Ethnotextes ou textes libres peuvent compléter la récolte, comme aussi —dans la mesure du possible— un essai de traduction d'un même texte: la "Parabole de l'Enfant Prodigue" par exemple comme nous le faisons en domaine occitan (21).

1983 eta 1984an bi argitaratzen dira Atlas linguistiko baten antza dutenak euskarera esparruan. Batek *Euskalerriko Atlas Etnolinguistikoa* izena ere badu, izana ez duen arren. Batea "Erizkizundi Irukoitza", argitalpen egokiago batean Ana Etxaidek prestatuta. Azkuek eta bere laguntzaileek jaso zituzten datoak eta guganaino iritxi direnak daude, batzu galdu zirelako (22).

Atlasen aipamen hauekin batera beste zuzeneko bilketa batzu egiteko proposamenak ere agertzen dira agiri batzuetan eta Euskaltzaindiaren batzarretan. Adibidez Nikolas Alzolak egiten duena "Euskaltzaindiaren artxiburako erretratuak eta manetofono-zintak" bilduz (23).

Edo Satrustegik, "Euskara herrikoiaren magnetofono bilketa" izenburuarekin (24).

Edota "Piarres Charriton laguntzailea magnetofonazko bilketa lanerako Canada-tik Euskal Herrira ekarri behar dela" aipatuz (25).

1985an A. Etxaidek argitaratu zuen beste lan baten, 20 urte lehenago Naparroan egin zuen bilketaren dato batzu aurkezten ditu.

"Al recibir la invitación de Eusko Ikaskuntza para participar en el homenaje a Angel Irigaray, me ha parecido lo más oportuno presentar algunos de los datos de una encuesta lingüística que realicé en Navarra entre los años 1965 y 1967...

He utilizado un alfabeto fonético que preparé para unas encuestas lingüísticas realizadas para Euskaltzaindia en 1982 con unas rectificaciones introducidas en las III Jornadas de Dialectología en Marquina principalmente por intervención de J. Allières" (26).

2. Euskaltzaindia bera eta Atlas

2.1. Euskaltzaindiaren agiriak

"Real Sociedad Vascongada de los Amigos del País'koak laguntza eskatzen digute batzar nagusi bat eratzeko. Gaiaren oinarria euskalkieri buruz izango

(21) *Euskal linguistika eta literatura: bide berriak*, 107.

(22) *Jakin* 32, 1984, 139-148. *Euskera*, XXIX, 1984, 861-873, RIEV, XXXI, 1986, 147-158. Azkeneko hau lan berdina da.

(23) *Euskera*, XXII, 1977, 347.

(24) *Euskera*, XXII, 1977, 769.

(25) *Euskera*, XXII, 1977, 867.

(26) *Aingeru Irigaray-ri Omenaldia*, 115-116.

litzake, 'Atlas lingüístico' bat gertatzeko bideak jartze alde. Luis Mitxelena euskaltzainak aukeratutako gaia omen da. Laguntzeko gertu gaudela erantzun bekie Irigaray jaunaren bidez" (27).

Hurrengo bileran, 1967-III-25an, gauzak geldi daude. Honela agertzen da Euskaltzaindiko agirian: "Real Sociedad Vascongada de los Amigos del País'koen batzar nagusiaren buruz, ez da agertu idea berririk iñoren aldetik" (28).

Hurrengoan berriz agertzen da Atlasa.

"R.S.V. Amigos del País'koak eratzekotan dira 'Atlas Lingüístico'ari buruzko billeran zer egin ditzakeanari buruz jardun da. Erderazko testu bat gertatzea pentsatu da, gero Euskaltzaindiak euskalki guzietako laguntzailleak dituaneez, guzien artean kopiak zabaltzeko dei egiñaz bakoitzak bere euskalkira itzuliaz bete dezan. Lafitte jauna gelditu da testua autatzekotan" (29).

Hurrengo hileko batzarrean berriz aipatzen da gai hau eta Lafitte da txostena aurkezten duena.

"Lafitte jaunak 'Atlas Lingüístico'rako gertatu duen testoa irakurri du Haritschelhar jaunak, frantsesez eta espainolez, ta ontzat artua izan da. Multikopiaz edo inpretaz kopiak aterata euskaltzainkide guzien artean, eta ortaz lana egin nairik eskatzen dutenen artean zabaltzeko, bakoitzak bere euskalkira itzulia bializ dezan" (30).

1967-VI-30ko batzarrean metodoari buruz hitzegiten da.

"Lafitte jaunak 'Atlas Lingüístico'rako gertatu zuen testua frantsesez eta espainolez multikopiaz ateria dela aditzera eman da. Euskaltzaindiko artean zabaldu da, baiña beren euskalkietara itzultzea nai duten guzieri emateko prest gaudela esan da...

'Atlas Lingüístico'a osatzen joateko multikopiaz atera diran orriak zabaltzea Euskaltzaindiko guzieri eskatzen zaie. Itzulpenak bildu ta gero iñork bete gabe gelditu diran euskalkiak osatzea istudiatu bear litzakeala esanaz" (31).

1967-VIII-25ko batzarrean lan egiteko tokia ere erabakitzen da eta arduradun bezela Mitxelena eta Allières aipatzen dira.

"Mitxelena jaunak eskerrak ematen ditu bere osasunaz izan dugun ardura gaitik. Eta, ondorean, Baionan Allières jaunarekin, dagonillaren 18-an, 'Atlas Lingüístico'ari buruz izan duten biltzarren berri eman du. Lan au aurrera eramateko, Bilbon ordezkarri bat eta Donostian beste bat nai lituzke. Bilbon Euskaltzaindiaren etxeko bulegotik eraman genezake, eta, Donostian, Euskaltzaindiak San Telmo'n duen bulegotik (R.S.V. de los Amigos del País'ko zuzendaritzaren gelan). Oien lana izango da errietan ordezkarri edo korresponsalak

(27) *Euskera*, XIII, 1968, 329. Agiria, 1967-II-24koa da.

(28) *Euskera*, XIII, 1968, 332.

(29) Bertan, 334-335.

(30) 1967-IV-24ko agiria da eta *Euskera*-n, XIII, 1968, 336an dator.

(31) *Euskera*, XIII, 338-339.

arkitzea eta oien artean Allières jaunak gertatzen dituan galde-erantzun laburrak banandu ta bildu” (32).

1968-I-26ko agirian Euskaltzaindiaren ofizina iriki dela Donostian aipatzen da. Bestalde “Atlas Lingüístico” eta Euskaltzaindiko hiztegiari buruzko lanak ofizina honetatik eramango dira:

“Donostian, Diputazioko “Urkixo Mintegia”n Euskaltzaindiaren ofizina irikia danaren berria eman da, egunero, goizeko, 10-etatik ordu bata arte irikia izango dana. Beraz, Gipuzkoa, ta batez ere Donostia inguruetaoak bertan arkituko dute beren etxea. Bestalde, ofizina onetatik Lafitte ta Allières jaunekin ar-emanean, “Urkixo Mintegia”rekin batera eramango dira ‘Atlas Lingüístico’ eta Euskaltzaindiko iztegiari buruzko lanak. Ofizianako buru bezala izango dira idazkaria, Loidi eta Berrondo jaunak. Santiago San Martín Diputazioneko kultura sailleko buruari eskerrak ematea erabaki da lan gela ori utzi digutelako” (33).

Hurrengo urteko agiri baten beste aipamen bat dago:

“Lafitte jauna mintzo da Atlas Linguistiko laneri buruz, oraino egin dena eta dituzten asmoen berri emanez” (34).

Hurrengo urtean beste aipamen bat dago. Hona hemen aipamen hori:

“San Martin jaunaren idazki bat irakurri da. Bertan aitzen ematen du nola jestio bat egin duan “Caja de Ahorros Municipal de San Sebastián” delakoaren zuzendaritzakoekin, Mitxelena jauna Atlas Linguistikorako lanetan soilik aritzeko Donostiara ekartzea, aurrezki kutxaren diru babesean. Ontzat hartzen da eta Mitxelena jaunak berak egingo du bere plan bat horretarako. Datorren urtean Bizkaiko Aurrezki Kutxaren urre eztaiak diranetik, kutxa horrek ere zerbait egiteko gertu omen dago. Hori ere kontuan eukiko da” (35).

1970-VII-29ko batzarreko agirian dator hau.

Gero 5 urteko ixilunea dator. Eta 1975an L. Villasante Euskaltzainburuak “Datorren urte bikoari begira” hitzaldian, berriz Atlasa aipatzen du. Bere hitzak hauexek dira: “Euskararen Atlas Linguistikoa. Horra beste asmo zahar bat, eta orain ere asmo bezala segitu beharko duena, aurrera eramateko biderik ez dugun bitartean” (36).

Eta ixiluneak berriz irauten du 1980 arte.

2.2. *Euskaltzaindiaren agiriak eta Dialektogi Jardunaldiak*

2.2.1. Euskaltzaindiaren agiriak

1980. urtean Euskaltzaindiak bere ardura nagusien artean ahozko euskerarena ofizialki berriz hartzen du.

(32) *Euskera*, XIII, 1968, 343.

(33) *Euskera*, XVI, 1971, 164.

(34) *Euskera*, XVI, 1971, 204.

(35) *Euskera*, XVII, 1972, 240.

(36) *Euskera*, XX, 1975, 468.

Urte horretan Beran ospatzen ditu "Dialektologi Bilerak" VII-31 eta VIII-lan. Izen hau ez da nik emana, Villasante berak baino. Eta egoki emana, egin zen lanagatik. Txosten horretan esaten du: "Bilera hauen sorreraz eta helburuaz, Arrasateko Biltzarraren ondorio dugu asmo hau ere". Eta gero esaten du: "Oker ez banaiz, Gasteizen, Euskaltzaindiaren zuzendaritza bildu zeneko egun batean, hots, Otsailaren 12an azaldu zen bilera hauen lehen pentsua. Mitxelena jauna izan zen gainera, proposatu zuena" (37).

Gero ahozko euskera aztertu dutenen izen batzuk aipatzen ditu: Bonaparte, Azkue, Barandiaran, Barbier, Mayi Ariztia, A. Intza, Gandiaga eta Kandido Izagirre. Eta magnetofonia ere bai. Eta hauen denen ondorio bezala lehenagoko "asmo zaharra" berpizten du: "Eta aipatu baizik ez dut egingo, baina hor dago beste asmo zahar bat ere: Euskararen Atlasena. Beti asmo huts izan behar ote du? Ez ote da horretan pentsatzen hasteko garaia?".

Dialektologia ikasaldian ez da egongo segur-aski aukerarik asmo hau bete-betean eta zuzenean estudiatzeko, baina beharbada azkeneko eta urrutiko muga bezala har daiteke. Ez dakit" (38).

Aurreko egunean Mitxelenak txosten bat irakurri du eta txosten horren bigarren atalean honelako zatiak agertzen dira:

– Relación de algunos trabajos para la preparación de un Atlas vasco.

– Forma en que se calcula podría realizarse la encuesta y relación de algunas dificultades con que habrá de enfrentarse. Orden de prioridades. Algunos puntos del proyecto. Eta honen barruan:

1. Organización.
2. Amplitud de la encuesta. Selección de puntos.
3. El cuestionario.
4. Personal.
5. Coste (39).

Bilera honetan lotan zegoen "asmo zaharra" esnatzen hasten da. Eta Agirietan bilatu daiteke horren ondorioa. Hona hemen frogak 1980-X-31ko agirian:

"Dialektologiakoa, J. L. Lizundiak eman du Dialektologiako batzordearen berri. Datorren urteko ikastaroaz mintzatu dira, egunak eta irakasle zenbaiten izenak aipatuz. Harremanetan sartu beharra dago lehenbait-lehen. Azterketa egiteko itaunketak ere gertatzen hasi behar da, eta horretarako batzordeko pare bat lagun arduratuko dira. Laguntzaren bat lortzeko eman diren urratsen berri ere eman da" (40).

Iker Saileko batzordeen artean Dialektologi batzordea agertzen da. Partaideak hauek dira: "F. Ondarra, buru; J. A. Letamendia, idazkari; Eragile: A.

(37) *Euskera*, XXVI, 1981, 130.

(38) *Euskera*, XXVI, 1981, 132.

(39) *Euskera*, XXVI, 1981, 138-145.

(40) *Euskera*, XXVI, 1981, 189.

Irigoyen, K. Rotaetxe, A. M.ª Etxaide; Kontseilariak: J. M.ª Satrustegi, J. M.ª Etxebarria, Ch. Videgain” (41).

Gero “Loiolako jardunen batzar agiria” txostenean dato hau agertzen da: “*Dialektologiaz*: Apirilaren 23tik 26ra, bazko astez, Deban egitekoa den ikastaroaren berri eman du, M. M.ª Satrustegik. Hitzartuak diren irakasleen zerrenda eta bakoitzaren gaiak aipatu ditu. Kopuru txikiarentzat izango da eta bertara joango diren espezializatu ez landa, filologiako bosgarren edo laugarren urteko ikasleren batentzat edo beste tokia egon daiteke. Batzordeak erabakiko du, noski, matrikulen arazoa. F. Ondarra izendatu da batzordeburu beste batzarkideak daudenean utziz” (42).

1981-II-27ko agirian ikastaro baten asmoak eta asmoak betetzeko pausoak erabakitzen dira: “Dialektologi batzordea ere bildu da goizean euskaltzain osoekin batera. Juan José Mogelen bigarren mendeurrena ospatuz batera, Deban, Apirilaren 23, 24, 25 eta 26an Ana M.ª Etxaidek prestatu duen Ikastaro programa, ikuturren batekin, zehaztu eta onartu da. Ikastaroaren kopurua, matrikula, hutsik eta ostatuarekin eta baita beste zenbait baldintza finkatu dira. Matrikula baiespena erabakitzeko, azpibatzerde bat izendatu da: F. Ondarra, A. Irigoyen, J. A. Letamendia, K. Rotaetxe eta Ana M.ª Etxaidek osotua” (43).

Eta 1981-IV-26ko agirian egin denaren berri laburra jasotzen da: “J. L. Lizundia idazkari-ordeak, eskertzen ditu antolatzen lagundu duten erakunde eta taldeak, batez ere, Udala eta Patronato Ostolazako Kultur Elkarteak. Aipatzen ditu prte hartu duten irakasleen izenak: Joan Veny i Clar, Joaquim Rafel i Fontanals eta Ramon Cerdà i Masso, Barcelonako Unibertsitatekoak.

Jacques Allières, Toulouseko Unibertsitatekoak; Kilburn MacMurrough, amerikar irakaslea; Luis Mitxelena eta Karmele Rotaetxe, Euskal Herriko Unibertsitatekoak eta Ana M.ª Etxaide, Nafarroako Unibertsitatekoak.

Azkenik, L. Villasante jaunak, Dialektologi Ikastaroaren amaiera egiten du, adieraziaz nola ostegunetik iganderarte, hogeit eta hamabi ikasle Dialektologia ikerketetarako prestatzen aritu diren aipaturiko irakasleen gidaritzapean. Euskaltzainburuak, azpimarratzen du nola Euskaltzaindia euskalkiekin arduratzen den, horretarako azterketa eta argitalpenak bultzatuz edo Ikastaro honetan bezala ikeritzaileei bideak irakatsiz” (44).

Eta horren ondorio bezala lan konkreto bat sortzen da. 1981-V-28ko agiriari adierazten du: “Dialektologi batzordearen berri J. A. Letamendia idazkariak ematen du. Iparraldean egin zen inkesten plangintza eta lana berrikusi da. A. Irigoyenek, morfosintasiak erabili izan duen 86 galderatako galdekizuna jaso da eta J. A. Letamendiak, gorputzaren inguruko 250 hitzen zerrenda ere bai. Inkesta lekuak hautatzeko, Ch. Videgain arduratuko da Iparraldean; A. Ondarra Nafarroa Garaian eta J. M.ª Etxebarria Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan” (45).

(41) *Euskera*, XXVI, 1981, 764.

(42) *Euskera*, XXVI, 1981, 776. 1981-I-23/24an Loiolan eginak.

(43) *Euskera*, XXVI, 1981, 781.

(44) *Euskera*, XXVI, 1981, 784.

(45) *Euskera*, XXVI, 1981, 790.

Euskaltzaindiaren agiriak erabaki bat eta ekintza bat sortu dute dialektologia arloan. Eta Berako bilerak ekintza bat sortzen du: Euskaltzaindiaren 1. Dialektologi Ikastaroa, 1981-IV-23-26ra ospatu zen. Irakasleak goragoko agirian agertzen dira.

Jarraitu dezagun Euskaltzaindiaren agiriekin. 1981-X-30ko agirian hau dator: “Dialektologi Batzordea. J. A. Letamendiak eman du batzorde honen berri. Euskalki bakoitzaren eremuan herrien hautaketa egina da, eredutzat zenbait harturik.

Kontuan izan dira beste bereiztasun batzu ere. Oraikoz lexiko gaiekin hastea errazago ikusi da, gero beste gai batzuekin jarraituko bada ere” (46).

1981-XI-27an beste hau: “Dialektologia. J. A. Letamendiak eman du batzorde honen berri. Giza gorputzari buruz egindako itaunketen zerrendak jaso dira alde batetik, eta premiazkoen ikusten diren liburuen eskuratzea erabaki da beste alde.

Tresnak erosi eta datorren udaldian egingo da lehen bilketa” (47).

1982-II-26an Atlasa zuzenean aipatzen da eta horretarako langile liberatuak ere aipatzen dira:

“Dialektologia. Dialektologiako bilketa lana Atlaserako ere baliagarri izateko eran egin nahi bada, langile liberatuak beharko direla esan du idazkariak.

Donaixtiko bileran erabakitzeke utzi da. Itaunketarako tresnen berri eman da beste alde, eta zerrenda osatu” (48).

Eta agiri hauen ondorioa beste Jardunaldi batzuen antolakizuna Donaixti Ibarren izango da. Agiria 1982-III-26koa da: “Dialektologia. Donaixtin Bazko Zaharrez egitekoa den batzarraren antolakizun lanez mintzatu da J. Haritschelhar. Bertan erabiliko diren Dialektologia gaiak aipatu ditu gero J. A. Letamendiak. Praktikotasunaz kezkatutik, udan egingo den itaunketa dute begien aurrean: tresnen arazo teknikoak, galde-erantzunen egokitasuna, transkribapenak eta abar. Kanpoko irakasle beharrik ez dute ikusten” (49).

1983-IV-28,29an Angostoko Euskaltzaindiaren barne Jardunaldietan dato intergarri bi agertzen dira. “Atlasa egingo” dutenak aipatzen dira eta “dialektologia batzordea” ere. Eta urte birako eginkizunen egitarau nagusia finkatzeko saioa: “Euskalkiak. Orain arte Dialektologia lanen batzordea zena eta Atlas egingo dutenena elkarrekin doaz”.

“Dialektologia. Euskalkien bilketa-lanari jarraituz, Markina ikusten zen batzorde honen jardunaldiak egiteko toki ona, eta irailaren 22, 23 eta 24 eman ziren egun egokitizat, ikastaroa hasi aurretik eta oporrak amaituak izan ohi direlarik.

(46) **Euskera**, XXVII, 1982, 280.

(47) **Euskera**, XXVII, 1982, 283.

(48) **Euskera**, XXVII, 1982, 600.

(49) **Euskera**, XXVII, 1982, 602.

Gaiak: a) Euskalkiak eta batua, b) Batzordeak egin duen lanaren balantzea eta azterketa. c) Gerorako programaketa” (50).

Iker Sailaren barruan “Euskalkiak” batzordeak irauten du honelako partaideekin: “F. Ondarra, buru; J. M.ª Etxebarria, idazkari; A. Irigoyen, A. M.ª Etxaide, J. A. Letamendia, Ch. Videgain” (51).

Abiada hartu duen arlo hau aurrera doa. Lekuko hurrengo agiri hauek. 1983-VII-29: “Dialektologia. Datorren udazkenean Markinan egitekoa den batzarreaz aritu da, gehienik, batzordea. Irailaren 23 eta 24 izango dira lan-egunak. Orain arte egindakoen aurkezpena eta metodologia eritziak bateratzea izango da lehenengo gaia. Gerorako plangintza finkatuko da gero, eta bibliografia zehaztu. Broussainen denborako magnetofoi grabapenak badirela Vienan eta kopiak harteaz mintzatu dira batzartuak.

Dialektologia lanen ondorenak ateratzeko taldetxo bat izendatu da, Ch. Bidegain, J. M.ª Etxebarria, J. Haritschelhar eta J. Allières barne direla” (52).

Eta 1983-IX-25koa: “Aste honetan Markinan egindako Dialektologiako Barne jardunen berri eman du J. M. Etxebarria, batzorde idazkariak. Orain arte egindako lana ikusi da eta traskribapenaren eredia zehaztu. Euskararen Atlasa egiten joatea da helburu nagusia eta, horretarako azpi-egitura sortu da. Itauñariek ordezkaria izango dute koordinatzaile, batzorde tekniko baten babesean. Batzorde aholkulariak zainduko ditu ikuspuntu nagusiak. Galdekizunen zerrenda lehen-bait-lehen egitea eskatu zaio batzorde teknikoari. Beste lanbide batzutatik aske daudekeen lankideak behar direla, esan da” (53).

Eta berriz agirian ondoren Markinako Dialektologia Jardunaldiak. Eta Jardunaldien frutuak ikusirik, 1984rako Ustaritzerako proposatzen dira IV Dialektologi Jardunaldiak. Eta 1984-IV-27ko agirian honelako berria agertzen da:

“Euskalkiak. J. Haritschelhar-ek esan du, Atlasen batzorde ttipiak ba dituela zenbait gai eskuartean prestaturik. Fonetika gaiak euskalkiz-euskalki, lexikoari buruz erabiliko diren zenbait hitzen bilduma, hala nola aditzena. Joskera lana ere prestatzen ari dira. Laster aholkulariak deituak izango dira batzar batera” (54).

Eta Jardunaldien agiriak 1984-VI-23an honela dio:

“Atzo, ekainak 22, eta gaur goizean, Atlas Linguistikoa delakoaren galdekizunen proposamena finkatzeko, IV.Jardunaldiak burutu dira Landagoienen. Txosten hauek eman dira:

J. M. Etxebarriak sarrera orokorra egin du lehenik, emandako urratsen eta prestaturiko lanen aipamenarekin.

(50) *Euskera*, XXVIII, 1983, 523-525.

(51) *Euskera*, XXVIII, 1983, 575.

(52) *Euskera*, XXIX, 1984, 282.

(53) *Euskera*, XXIX, 1984, 820.

(54) *Euskera*, XXIX, 1984, 405.

G. Aurrekoetxea. Goizeko hamaikak aldera, fonetika eta fonologia alorretan agertarazi behar diren fenomenoen erabakigaitza aurkeztu du Gotzon Aurrekoetxeak.

Ez ziren helburuak ongi ikusten eta eztabaida luzea sortu da. Jasotako oharrekin aholkulariei beste eredu bat bidaliko zaie oharrak egin ditzaten. Eguerdian amaitu da lehen saioa.

Arratsaldeko ordu bi t'erdietan Morfologiaz ekarri duen txostena irakurri du J. M. Etxebarriak. Berrelaborazio baten beharrea gelditu da erabakigaitza.

Ekainak 23, larunbata.

Xarles Bidegain. Lexikoaz aritu da goizeko 9etatik aurrera X. Bidegain eta luzaz eztabaidatu da gaitza, arratsalderako utziz amaiera. Ordu bi t'erdietan eman zaio jarraipena. Bertan zirenek eta aholkulariek jasoko dituzte txostenak eta datorren hilaren 20-rako egin bitzate, idatziz, oharrak.

G. Rebuschi ez da etorri eta joskerari buruz egin duen txostena B. Oihartzabalek irakurri du. Zernahi bada ikerketa honetan. Mardula eta baliosa. Proposamena onartu da.

Atlasgintzaren arazo tekniko, ekonomiko eta azpiegiturazkoek bete dute gero hainbat denbora. A) "Arazo teknikoak". Mapak, esate baterako, garrantzi handia dute honelako lanetan. Hizkuntzarekikoak dira zuzenean lanari dagozkionak. Eredua, neurria eta beste puntu batzu aipatu dira. Mapa lagungarriak ere badaude, bestalde, hala nola herrialdeena, elizbarrutiena, merkatu eta bazkena, besteak beste. Aipamen soilean gelditu da gaurkoa, bere egunean aukera egiteko. B) "Diru arazoak". Datozen lau urteko ekintzen aintzin-asmoak Erakunde ofizialei aurkeztea eskatzen zaigunez, zehaztasun batzu eta, ahal den neurrian, epea ere mugatzea komeni da. Hori dela eta, langile bakoitzaren egoera eta dedikazioa ikusi da. Bulego-langile baten beharra legoke orain, eta hiruen bat laguntzaile hartu beharko omen dira geroxeago. Galdekizunen zerrenda osotzea da orain lehen helburua. C) "Azpiegitura". Horrelako lanak egin izan dira bazterretan eta haien esperientziak baliatzeko harremanetan sartzea komenigarri ikusten da. Barcelona, Tolosa Frantziakoa, Estraburgo eta beste zenbait hiriburutara itzuliren bat egin beharko da. Eskuartean ditugun magnetofoi eta tresnen ardura aipatu da. Atlasean sartzerik izango ez duten hainbat eta hainbat gauza argitaratzeko barne-aldizkari bat sortzea eskatu dute batzorde arduradunek" (55).

Aipamena luzea izan da, baina Euskeraren Atlas linguistikoaren lehenengo pausoa emanda dago.

Gauza bera iragartzen du Haritschelhar jaunak Euskaltzaindiaren batzar irekian. Bere hitzak hauek dira: "Jean Haritschelhar jaunak, joan den egun bietan, ostiralez eta larunbatez, Uztaritzen egin diren IV. Dialektologi Jardunaldien berri laburra eman du, esanaz, prezkeski Euskal Herriko Atlas Linguistikoari atxikiaz izan direla".

Eta argitaratuta dauden agirien azkena 1984-VII-27koa da: "Dialektologia. Atlasgintzako arduradunen alogera nahiz lan-orduak zehazturik, irailaren hasiera-

tik lotuko direla, esan du Haritschelhar jaunak. Galdekizunen zerrenda burutzea eta inkesta tokien hautapena egitea izango da urte azkenerako amai gogo duten lana.

J.M. Etxebarria mintzatu da gero. Eskuartekoak zertan diren agertu du. Alfabeto fonetikoari buruz iritziak bateratzea eskatu du. Traskribapenetan azentua zenbatetaraino kontutan har, izan da gero arazo istilugarriena” (56).

2.2.2. Euskaltzaindiaren dialektologi jardunaldiak

1980tik honantza Euskaltzaindiaren agiriek Dialektologia Jardunaldiak ekarri dituzte. Goazen ba orain Jardunaldien laburpen bat egitera.

Berako agiriak 1980an Debako I Dialektologi Jardunaldiak sortzen ditu. Jardunaldietako programa osoa jarriko dut. Horrela gauzak argiago geldituko dira.

I. DIALEKTOLOGI IKASTAROA

Egitaraua

1981.eko Apirilaren 23tik 26ra.

23, *Osteguna*

4etan: Arratsaldeko 4etan Fr. Luis Villasante Euskaltzainburuaren Agurra.

4,15etan: Ana M.ª Etxaide, Nafarroako Unibertsitateko irakasleak: dialektologi ikastaroaren eta irakasleen aurkezpena.

5etan: Joan Veny i Clar, Barcelonako Unibertsitateko dialektologia irakasleak “dialektologi inkestari buruzko galdekizun behinenak”.

8etan: Karmele Rotaetxe, euskaltzain urgazle eta Euskal Herriko Unibertsitateko irakasleak: “atzizkidun hizkuntza baten azterketarako bide bat; morfo-fonologia”, II. taldeari.

24, *Ostirala*

9,30 : Joaquin Rafel i Fontanals, Barcelonako Unibertsitateko Filologia irakasleak: “fonologi alorrean ikerketa dialektalaren metodologia”.

12etan: Juan Veny jaunak: “lexiko ikuspegiar mapa linguistikoen interpretapena”.

4etan: Joaquin Rafel jaunak: “arlo lexikalen egitura. Galdekizun praktikak”.

---

(56) *Euskera*, XXIX, 1984, 813-814.

- 6,30etan: Jacques Allières, euskaltzain urgazle eta Toulouseko Unibertsitateko irakasleak: “inkesta teknikak”.
- 8etan: Karmele Rotaetxe andereak: “atzizkidun hizkuntza bat aztertzeko bide bat: morfo-fonologia”, I. taldeari.
- 8etan: Kilburn MacMurrough jaunak: “palatografia praktikak”.

25, Larunbata

- 9etan: Ramon Cerda y Masso, Barcelonako Unibertsitateko irakasleak: “fonetika esperimentalean erabilitako aparagailuen teknika”.
- 11,30etan: Jacques Allières jaunak: “inkesta dialektal bati aplikaturiko morfologi kuestioak” gaia.
- 4etan: Ramón Cerdá jaunak: “arlotan buruturiko inkesten probetxamendu esperimentala”.
- 6etan: Kilburn MacMurrough jaunak: “transkripzio fonetiko eta espektogramen interpretapena”.
- 8etan: Ana M.ª Etxaide andereak: “*Wörter und Sachen* metodoan oinarriturik inkesta dialektal mota bat”.

26, Igandea

Zubeltzu zinematokian.

- 10,30etan: Luis Mitxelena, euskaltzain eta Euskal Herriko Unibertsitateko irakasleak: “euskal dialektologiaren kuestio bereziak eta ikerketa arazoak”.
- 12etan: Juan Jose Mogelen bigarren mendeurreneko ospakizuna: batzar irekia:
1. A. Villasante Euskaltzainburuak, ikastaroaren amaiera.
  2. A. Jose Ignacio Lasa, historiagileak: “Juan Jose Mogelen estudioez zenbait xehetasun berriren albisteak”.
  3. A. Lino Akesolo, euskaltzain urgazleak: “Juan Jose Mogelen euskal lanak” (57).

Gainera argitaratuta dauden txosten bi aipatuko ditut. Bata, Villasanterena eta bestea Mitxelenarena. *Dialektologi Ikastaroa* du izena bata eta *Euskera* 1981, 919-923 orrialdeetan dago. Eta bestea “Sobre las necesidades de una exploración lingüística de Euskal Herria” aldizkari eta tomo berdinean, 873-881 orrialdeetan.

Ikastaro honetarako Euskaltzaindiak egin zuen organigrama tomo berean agertzen da eta hona hemen 917. orrialdean dagoen *Dialektologi Batzordea*:

---

(57) *Euskaltzaindiaren I. Dialektologi Ikastaroa*. Euskaltzaindiak Deba herriko udalak eta Ostolaza patronatuak argitaratuko orria.

“P. Ondarra, Batzordeburua; J. A. Letamendia, Idazkaria; A. Irigoyen, Eragile; K. Errotaetxe, Eragilea; A. M. Etxaide, Eragilea; J. M. Satrustegi, Kontseilaria; J. M. Etxebarria, Kontseilaria; X. Bidegain, Kontseilaria” (58).

II. DIALEKTOLOGIAZKO JARDUNALDIAK DONAIXTI-IBARREN

Jardunaldi hauen kronika idatzita dago eta Euskaltzaindiak berak onartuta. Orduan horixe izango da iturririk onena eta garbiena, orduko berriak jakiteko. Kronika horretatik hartuko ditut, bada, berri guztiak.

“Nafarroa Behereko Donaixti-Ibarre herri polit eta ñimiñoan Lopez-en omenaldiaren kariatz Euskaltzaindiak antolatuturik Dialektologiako jardunaldiak izan dira 1982.eko Apirilaren 16 eta 17an. Bertara bildu dira Dialektologiako Batzordeak deituriko lankideak eta euskaltzain buruez gainera hainbat euskaltzain oso ere lanerako gogotsu. Hogeita bost lagun batatz-beste.

Gehienak eguerdirako han zirela, arratsaldeko hiruretan ekin zaio lanari. Lehen hitzaldia Allières jaunaren izenean iragarrita bazen ere, honen ezin etorriaz J. Haritschelharrek ireki du bilkura arbelean idatzirik zeuden hitzak errepikatuz; “hunki jin!”.

Laburki, duela zenbait urte Iparraldean egin zituzten dialektologiako entseguen berri eman du Haritschelhar jaunak. Lehenik, hautatu zituzten herrien zerrenda ezagutarazi du, berrogeita hamaika oro har, eta, ondoren, erabili zituzten inkesta mota biak: bata, hiztegiak batipat, gutunez egina—gero Lafitte jaunak zehazkiago azalduko diguna— eta bestea, morfologiak, magnetofoz bildua. Morfologiako galdekizunean 23 fitxa ziren eta 350 galdera frantsesez eginak, deklinabidea, zenbakiak, erakusleak, adberbioak eta izenordainak bereziki jasotzeko taxutuak. Bilketan Monique Capdevielle eta Roger Idiart ibili ziren herriz herri Iparraldeko probintzietan. Laguntzarik ezaz bide erdian gelditu zen asmoa helmugara iritsi ezinik. Haritschelhar jaunak dioenez hortxe daukagu lanaren hastapen bat eta berorren berri eman nahi izan digu sarrerako mintzaldi honetan. Beronen ustez atlas batean 2.500 galdera behar dira eta bilketa lana hiru modutara egiten da: zeharkako inkesta itzulpenaren bidez, galdera zuzenak eta, azkenik, hizketaldi librean grabaketa. Etno eta tekno testuak ere erabil daitezkeela dio, harri batez bi txori hiltzen direlarik.

Ondoren Lafitte jaunak berak egin zuen lanaren berri eman du. Alemanien eta Suizan gaiak sailka eta eremuka galdegiteko era ikusirik, horrelako zerbait moldatu nahi izan zuen gutunez biltzeko, ahaidegoa, abereak, arbolak eta abarri buruzko galdekizunak prestatuturik. 23 herritako erantzunak jaso zituen izkribuz. Hala ere, ondorioak ikusirik, ez deritza aproposia halako bilketa sistemari: herri bakoitzean lagun bakar bat zuelarik, batzuetan lanpetuak zirela, bestetan hiztegietan begiratzuz erantzuten zutela, zenbaitetan bertakoak gabe etorkinak zirelako edota ortografia

bera nork bere gisara erabiltzen zutelako, bilduriko erantzunak ez ziren espero zuen bezain fidagarriak”...

“Koldo Mitxelenaren txostena, *Euskalkien ageriko aurpegia*, irakurri du A. Villasantek. Lanaren hasieran Euskal Atlasak eta dialektologiak dakarten atzerapenaren arrazoi nagusiak gogora erazi dizkigu: goimailako ikerzentzurik eta uni-bertsitaterik eza batetik, eta hizkuntzaren egoera bakartia, ahaidetik gabea, besteren saioez baliatu ahal izateko bestetik. Euskal hizkuntz-atlasa hasi gabe bada ere, ez da, haatik, horren urria dialektologiaren alorrean egin dena, hiztegien batez ere eta morfologian, aditzaz bereziki. Sintasian ere badihardu jendeak lanean gogotsu azken denbora hauetan. Arinen landu dena, hizkuntzaren muina ez den arren, oinarritzkoena izan da: hizketaren entzuteari eta ahozkatzeari dagozkionak”.

“Bigarren egunean, goizeko bederatzietan, A. Etxaidek eskaintzen digu bere gaia. Lehendabizi beraren lehen urratsak aipatzen dizkigu: 1965, 66 eta 67an Príncipe de Viana-ren laguntzaz Mitxelenak prestatutako 300 galdera zituen galdekizun bat erabili zuen 70 herri koskorretan. Fonética Histórica-n aurki daiteke galdera haien funtsa. Lehen esperientzia batek izan ditzakeen hutsuneak gora behera, orduan bildu zituen materialok argitaratzeko asmotan da.

“Euskal hizkuntz-atlas batek behar duen herri kopuruaz mintzatu da ondoren. Beraren ustez 300 herri honelako bilketa baterako gehiegi direlarik, aski izan litezke 175. Iparralderako Haritschelharrek aipatu dituen 51 tokiak onarturik. Nafarroan, Gipuzkoan eta Bizkaian 40na herri eta Araban laupabost harturik 175 lirateke guztira”.

“K. Rotaetxek goizeko hamaika t’erdietan hasten du bere azalpena bi galdekizun mota bereziz: atlas galdekizunak eta monografiakoak. Monografiatan mintzaira baten alderdi ugariak uki daitezkeela dio, fonetika, fonologia, morfologia, sintasiari eta hiztegiari dagozkionak. Atlasetan, berriz, fonetika eta hiztegia dira aztertuenak; morfologia ere ibiltzen da, baina nahi-ta-ez morfofonologia egin behar izaten dela, dio. Fonetikazko ikerketak egiteko aski galdekizun bereziak erabiltzen dira eta fonologia egiteko *pares minimos* direlakoan alderaketa. Morfologian paradigma guztiak sar daitezke base mota diferenteak gogoan dauzkagula. Zazpi base ditugu euskaraz, bost bokaleak, Zuberoan sei, eta kontsonantedunak kontutan harturik. Axola handikotzat jotzen ditu K. Rotaetxek armoniazazio fenomenuak”.

“Arratsaldeko 3,30etan J. M. Etxebarriak hitz egin du Sever Pop-en oharrak eta bere esperientziakoak bildurik dialektologi lanetarako aholku praktiko batzu emanez. Aurreko hitzaldietan esandakoak ez errepikatzen saiatu da. Lehenik Sever Pop-en lanaren, *La dialectologie* obra agortuaren berri eman du beronen edukina eta garrantzia azpimarratuz, eta gaiari atxikiz inkesta lanetan gogoan behar ditugun puntu batzu azaldu ditu”.

Bilera honen ondorio bezela lan bat proposatzen du udarako.

“Udarako proposatu den galdekizuna luzatu ala moztu behar den eztabaidatzen da, zer erantsi, zer alda eta zer zuzendu, forma mugatuak ala mugabeak eskatu behar diren ala bietarikoak. Zenbait lagun beren oharrak batzordera esku-titzez bidaltzekotan gelditu dira. Galdekizuna ez da luzeegia eta goiz edo arratsalde batean erraz burutzen ahal da.

Ezer erabakitzen ez bada ere, lantsariena aipatzen da: lanaldiak orduka edo nola ordaindu, bidaiak, ostatu dieta, e.a. Satrustegi jaunak udako lan honetarako norbait liberatu behar den galdeginik, ezetz erantzuten zaio.

Hamaseik eman dute izena uda honetako bilketan, bakarka nahiz lagun batekin, parte hartzeko: J. San Martin, J. M. Etxebarriaren laguntzaz, Eibarren ariko da; A. Etxaide eta B. Muniategi, Sakanan; Baztanen, Goizuetan, Esteribar eta Aezkoen; M. Salinas Lekeitio; E. Knörr Etxague, Elosu, Legutiano, Urrunaga eta Urbinan; R. M. Pagola, Bortzirietan eta Basaburua Txikian A. Etxaiderekin koordinaturik; X. Altzibar eta X. Videgain elkarrekin Markinaldean eta Zuberoan; P. Uribarren Aramaion; M. J. Azurmendi Hernani aldean; K. Rotaetxe Bakion; F. Ondarra Burundan eta Urdazubin; J. M. Etxebarria Sopela, Azkoitia eta Ataunen; J. Casenave Azparne aldean; G. Aurrekoetxea Arratian; A. Irigoyen Allustin eta J. A. Letamendia Hondarribian”.

Euskaltzaindiak arduradun batzu ere izendatzen ditu.

“Herrialde bakoitzeko arduradun bat izendatzen da: Iparralderako X. Videgain; Goi Nafarrorako A. Etxaide eta Hegoaldeko beste hiru probintzietarako J. M. Etxebarria. Bestetik, ez dela lan honetarako jende berririk hartuko erabakitzen da. Batzordean idazkari berria behar delarik J. M. Etxebarriaren izena proposatuta, aho batez onartzen dute batzordekide guztiek” (59).

Eta hona hemen Jardunaldi hauen ondorio bezela egin ziren grabaketak:

Abaurrea Gaina (A. M. Etxaide eta B. Muniategi: bi inkesta)
 Arantza (R. M. Pagola)
 Arano (A. M. Etxaide eta B. Muniategi)
 Arruta (X. Altzibar eta X. Videgain)
 Bakaiku (F. Ondarra)
 Bakio (K. Rotaetxe)
 Bedia (G. Aurrekoetxea)
 Dima (G. Aurrekoetxea)
 Eibar (J. M. Etxebarria eta J. San Martin)
 Eskiula (X. Altzibar eta X. Videgain)
 Etxalar (R. M. Pagola)
 Ezkurra (R. M. Pagola)
 Garai (R. Garcia)
 Goizueta (A. M. Etxaide eta B. Muniategi: bi inkesta)
 Hondarribia (J. A. Letamendia eta Txo. Sagarazzu)
 Inza (B. Muniategi)
 Ituren (R. M. Pagola)
 Lakarra (X. Altzibar eta X. Videgain)
 Larrabetzu (G. Aurrekoetxea)
 Larrañe (X. Altzibar eta X. Videgain)
 Lekeitio (M. Salinas, bi inkesta)
 Markina (R. Garcia, bi inkesta)
 Orio (J. M. Etxebarria)

---

(59) Euskera, XXVII, 1982, 672-683.

Unanua (B. Muniategi)
 Urdazubi (F. Ondarra)
 Zeanuri (G. Aurrekoetxea)
 Zornotza (J. M. Etxebarria, bi inkesta) (60)

1982-XII-3an Villasantek Bilbon txosten bat irakurri zuen: *Euskaltzaindia. Zergatik eta nola sortu zen; eta eskuetan darabiltzan lanak*. Txosten horretan hau dio Villasantek: "Dialektologi batzordean ere asmo eta lan handiak darabiltza. Herriz herri eta magnetofonoz euskararen bilketak egin nahi ditu (eta lanean hasia da), aldez aurretik prestatutako galdeketa batzuen arabera. Horrela euskarak tokitik tokira dituen berezitasunak jakiteko bide bat gehiago izango dugu. Batzordearen azken helburua, "Euskararen Atlasa" burutzea da. Euskararen Atlasa: ekintza handia hau ere. Gaur egun edozein hizkuntzak du bere Atlasa egina: frantsesak, gaskoinak, katalanak etab. Guk oraindik ez dugu geurea. Lehen aipatu dudana "Erizkizundi Irukoitza", Azkueren eraginez burutua, horrelako zerbait da, baina ez dago behar bezala argitaratua, eta, gainera, bere garaiko kriterioekin eta tresnekin egin zen. Orain oraingoa behar dugu. Gaur egun ere herriko euskara biziak oraindik behar bezala jasoak eta aztertuak ez dauden berezitasun eta ondasunak ditu. Eta beharrezkoa da horiek jasotzea. Lan horretan dihardu Dialektologi batzordeak" (61).

MARKINA-XEMEINGO III DIALEKTOLOGI JARDUNALDIAK 1983-IX-23/24

Geldiune bat badago dialektologia lanetan baina ekintza hau ez da inolaz ere bazterten. "Jardunaldi hauek Deba eta Donaixti-Ibarrekoaren segida dira". "Berauen helburua... orain arte egin den lanaren erakusketa eta azterketa egitea" eta "atlas linguistikoa martxan jartzeko plangintza zehaztea eta finkatzea" dela esaten du jardunaldi hauetarako deiak.

Eta han bildu ziren euskaltzain eta beste 15 bat pertsona. Bi gai nagusi aztertu ziren jardunaldi hauetan: "Giza-gorputza eta eritasunak" gaiari buruz 1982an egindako lexiko bilketaren balantzea eta Atlas linguistikokoaren plangintza.

Bilera honetan, besteak beste, erabaki hauek hartu ziren:

1. Traskribaketak nola egin eta horretarako alfabeto fonetikoaren erabaki.
2. Galdeketa zeri buruz.
3. Organigrama Atlasa martxan jartzeko. Eta organigrama honetan sartu ziren: a) kontseilari edo aholkulariak; b) batzorde teknikoaren eta d) lankideak.

Lanaren dedikazioari buruz zenbait pertsona lan hauetarako liberatzea ere aztertu zen, era honetako lanak ezin baitira, batzartutako enbizi, ordu libre,

---

(60) *Euskera*, XXVIII, 1983, 253-260 passim. Euskaltzaindian daude zintak eta traskribaketak.

(61) *Euskera*, XXVIII, 1983, 89.

asteburu edota opor garaian burutu. Euskaltzaindiak hiru pertsona liberatzea erabakitzen du: J. M. Etxebarria, jadanik erabakita zegoena, G. Aurrekoetxea eta X. Videgain. Bestalde, hiru hauek kontratua 1984.eko urtearen hasierarekin egitea nahi da, baina kontratoak berak eragozpenak dakartza eta J. M. Etxebarriak bakarrik sinatzen du kontrato hori. Baina lanean ezin da hasi, aste osoan kolaboratzailek ez duelako. Dena dela, tarteka tarteka zerbait prestatzen dute eta Haritschelharrek 1984-IV-27ko Euskaltzaindiaren bileran honela aurkeztu zuen atlasaren egoera: Euskalkiak, J. Haritschelhar-ek esan du, Atlasen batzorde tipiak ba dituela zenbait gai eskuartean prestatuak. Fonetika gaiak euskalkiz euskalki, lexikoari buruz erabiliko diren zenbait hitzen bilduma, hala nola aditzena. Joskera ere prestatzen ari dira. Laster aholkulariak deituak izango dira batzar batera! (62).

Proiektua prentsara heltzen da eta urte bereko Durangoko Euskal Liburu eta Diskoen Azokako eratzailiek gai honetaz hitzaldia antolatzen dute. Mintzatzen dira J. Haritschelhar, J. M. Etxebarria eta X. Videgain (63).

Markinako Jardunaldien aktak honela dio:

“DIALEKTOLOGIA BARNE JARDUNALDIAK

Akta honen bidez Euskaltzaindiari eta zuei, Dialektologia Jardunaldien berri emongo deusuegu. Batzordeko aktan agertuko dira zehatzago partaideak eta egin diren lanak.

Jardunaldi honein egitaraua hau izan zan:

1. Traskribaketak zelan egin.
2. Itaunketa zeri buruz.
3. Organigrama Atlasa martxan jartzeko.

1. Horretarako erabiliko dogun alfabeto fonetikoa erabaki dogu puntu nagusietan eta itaunketaren zati nagusienak aukeratzeko erizpide batzu jaso ditugu.

Lan honetan Dialektologia batzordekorik gehienak egon dira eta J. Allières Toulousco unibertsitateko irakaslea eta Georges Rebuschi Nancy-ko Unibertsitatekoak heuren laguntza emon deuskue.

Plangintza hau betetzeko organigrama barri bat aurkeztu deuskue Euskaltzaindikoko batzar iraunkorrekoak eta hori bere eztabaidatu dogu. Iritzi desberdinak kontuan izanik onartu dogu organigrama hau. Dialektologia batzordearen barruan azpibatzerde honeik egongo dira:

– Kontseilarien batzordea: J. Allières, A. Irigoien, K. Mitxelena, B. Oyharzabal, G. Rebuschi eta K. Rotaetxe.

(62) *Euskera*, XXIX, 1984, 806.

(63) Ikusi *Karmel*, 171 zbkia, 1984, 6-12; eta batzorde teknikoaren *1985-eko oroitidazkia* txostena, 12-13. Argitara gabea.

– Batzorde teknikoa: J. Haritschelhar, G. Aurrekoetxea, Ana M.ª Etxaide, Ch. Videgain eta idazkari bezala, J. M.ª Etxebarria.

– Lankideak: orainarte Dialektologia batzordeko izan diran guztiak, gura badabe.

Kontseilari batzordearen zeregina, sortzen diran zalantzak eta eztabaidak argitzea izango da eta eskatuko jakezan itaunari erantzutea.

Batzorde teknikoaren zeregina, itaunketa prestatu, eta plangintza egin, hori betetzeko. Lan guztiaren arduradun nagusiak izango dira.

Idazkariak batzorde teknikoaren erabakiak bete eta betearazoko ditu, bai itaunketari buruz, bai grabaketei buruz eta bai plangintzari buruz. Batzorde teknikoak iritziak emongo ditu, baina botorik ez dau izango.

Lankideak: itaunketa prestatzerakoan, eta grabaketak egiterakoan parte hartu eta gero grabaketak eta traskribaketak egiterakoan erabakiko diren baldintzak bete.

Kontseilarien eta lankideen batzordea ez dira itxiak oraingoz.

Gero Vienan dagozan grabaketa batzuen barri jakin gendun J. M. Etxebarriaren bitartez eta Ana Etxaidek saio legez egin diren grabaketak aztertu zituen” (64).

Villasantek berak Jardunaldi hauek amaitzerakoan honelako hitzak esan zituen: “Amaituteko, berba bat Euskaltzaindiak hemen Markinan egun honeitan egin daben lanari buruz. Askotan entzun eta irakurri izan dogu Euskaltzaindiak herriko euskereari eta euskalkiei ez deustela jaramonik egiten. Baina Euskaltzaindiak badau batzorde bat Euskalkiena deritxona. Eta, hain zuzen, batzorde hau batu da hemen egun honeitan. Zetarako? Herri euskerearen bilketak zelan egin arakatuta. Bilketak egin nahi ditugu Euskal Herri guztian barna, Euskerearen Atlasa osotuteko asmoz. Obra handia izango da, urte askotako lana. Baina honelako obra bat ezin eroan leike aurrera plan zehatz bat egin bage, antolaketa bat bage, eta hori egitera batu da Euskaltzaindia, nun eta Markinan. Egun baten esan ahal izango da Markinatik urten ebalu Euskerearen Atlasa zertu eban talde bizkorak” (65).

Atlasa sortu dela esan genezake Euskaltzainburuaren hitzak entzun eta irakurriz.

Euskaltzaindia, bada, badabil atlasaren asmoa aurrera eramaten. Eta ez hitzez bakarrik. Markinako jardunaldi hauen bezperan, irailaren 22an, Kulturako ministroak deituta euskaltzain batzu Madrilen izan ziren. Eta ikusketa horren laburpean honelako zatitxo bat dago: “Agiritegi eta ikerketarako hain beharrezko ikusten dugun ordenadorea jartzea, hasteko zorian garen Atlas Linguistikoa aurrera eroatea Eusko Jaurlaritzak horretarako eskaintzen digun diru laguntzaz, Dialektologia ikerketak bultzatzea, soziolinguistika estudioak gaurkotzez” (66).

(64) *Euskera*, XXIX, 1984, 399-400.

(65) *Euskera*, XXIX, 1984, 19.

(66) *Euskera*, XXIX, 1984, 409.

Eta III Jardunaldiak bukatu ondoren IV.nak prestatu nahi ditu. 1984. urterako Euskaltzaindiaren egutegia, aurkezten duenean honela dio J. L. Lizundiak: "Era horretara, Lapurdin oraingoan, egin daitezke jardunaldiak eta gai nagusia Atlas Linguistikoaren inkesta burutzea eta aurkeztea izanik" (67).

Eta egutegia hilabetez hilabete jartzen duenean, maiatzeko bilera Jardunaldi hautentzat uzten du, Ustaritze toki bezela aukeratuz eta gaia ere argi eta garbi jarrita: "IV Dialektologi Jardunaldiak (Atlas Linguistikoaz)".

Fetxa aldatuz toki berdinean eta gai berdinez egin ziran IV Dialektologi Jardunaldiak.

IV DIALEKTOLOGI JARDUNALDIAK

Ustaritze, 1984-IV-22/23

"Ustaritzen 1984ko ekainaren 22-23an IV Dialektologia Jardunaldiak ospatu zituen Euskaltzaindiak. Gaia, "Euskalherriko Atlas Linguistikoa" izan zen. Batzorde teknikoa egon zen eta aholkularirik gehienak. Batzorde teknikoak prestatutako galderak lau zati nagusitan daude: Fonetika galderak; Lexiko galderak; Morfologia galderak eta Sintaxi galderak".

Fonetika

Fonetika txostena G. Aurrekoetxeak prestatu zuen, aurretik erabaki genuen bezela. Eman ziren pausoak honela izan ziren. Lehenengo euskalkietan gertatzen diren zenbait fenomeno aztertu genituen batzorde teknikoko lau partaideok. Eta hortik aukeratu zituen Aurrekoetxeak fenomeno batzu.

Aukera aurkeztu zuenean aholkularien oharrak azaldu ziren. Lehenengo eta behin terminologia. Hizkuntzalaritza Hiztegitik hartuta zegoen, baina SALABU-RUren tesira ere joan beharko da terminologia hori orraztutzeko eta osotzeko, eta beste lan batzuetara ere.

Fenomeno batzuen izenak ere aztertu ziren; *-a*, *-e*, *-i*, *-o*, *-u* gehi mugatzai-leak sortzen dituen aldagetak bokale armonia dira ala ez ote liriateke morfofonologiaren lege bat izango? Dena den fenomenoia jasota zegoen.

Fonetika arloa ala fonologia? Uste genuen egokiago zela fonetika, hortik gero fonologiarako ere datoak jaso eta erabili daitezkelako.

Alfabeto Fonetikoa. Markinan egin zen alfabeto baten zirriborro bat. Hori hartuko genuke oinarritzat, baina hori bera ere aztertu behar da eta zehaztu.

Galdera fonetiko honen helburua Atlas linguistiko bat egitea da, ez lan monografiko bat. Orduan Atlasen tradizioa eta bideak jarraitu nahi ditu eta ez lan monografiko batenak.

(67) Euskera, XXIX, 1984, 404.

Azentoaren arazoa ere aipatu zen. Jaso behar da ala ez? Eta nola jasotzeko behar da? Zalantzan gelditzen diren puntu horiek batzorde teknikoak garbituko dituzte geroago.

Morfologia

J. M. Etxebarriak aurkeztu zuen. Deklinabidea eta aditza sartuko dira arlo honetan. Deklinabidean galdeketa luzeegia ez egiteko eta gauza berezigarrien aukeratzeko, kaso berezigarrien aukera bat egin zen. Baina aholkularien iritziz, hobeto zen kaso guztiak sartzea aukeratzeko diren herrietan. Bestaldetik bizidunak eta bizigabeak aukeratu dira. Bai bokalez eta bai kontsonantez amaituak.

Eta hauen deklinabidea jasoko da mugagabeen eta mugatuaren, eta hemen singularrean eta pluralean.

Gainera sartuko dira izen bereziak bai pertsonenak eta bai lekuetakoak. Honelako galdeketa batek luzeeraren oztopoa dauka. Baina behin egiten hasiz gero, hobe osorik deklinabidea jasotzea. Eta horrela erabaki zen.

Galderak batez ere inoiz magnetofonoarekin ibili ez direnen artean, eta despatxoan lana egiten dutenentzat, akats batzu badituzte. Lekukoak herriko euskara baino nahiago du dotoreagoa egin. Baina arrisku hau biltzaileak berak desegin behar du metodo egokiak erabiliz, gaur herrietan hainbat eta hainbat lekukok uste duelako bere euskara exkaxa dela eta “jakitunen” euskara, hori bai ona dela.

Dena dela, hau ez da lan monografiko bat izango eta Atlasen tradizioa jarraituko da, bide hori nahiko gaitasun duten hainbestek eta hainbestek jarraitu dutelako. Orduan lekukoari emango zaio Atlasetan duen garrantzia. Baina jakina denez, lekukoaren aukera ez da bertan behera utziko, ondo neurtu eta ondo pentsatu ondoren egin baino.

Aditzean informazio asko eman dezaketen formak aukeratzeko dira eta forma ezagunak alde batera utzi. Aditz sintetikoak ere utzi egingo dira.

Orduan erabaki zena aditz formak gehitzea eta deklinabidea osorik jasotzea izan zen.

Gero, Sintaxia. G. Rebuschi-k sintaxiari buruzko txostena aurkeztu zuen. Ez dira galdera asko, baino linguistika aurreratueneko ikuspegiak agertzen dira. Hori ere aberasgarria izango delakoan gaude, oso fenomeno berezi batzuei direlako gaur gramatika sortzailearen bidetik aztertu nahi direnak auskalkien barruan.

Lexikoa

Xarlex Videgainek aurkeztu zuen lesiko zerrenda. Euskal gizarteari lotuta dauden gaiak aukeratu zituen.

Danera 30 gai, hasi abere eta landare izenekin, klima eta eguraldiarenak, etxea eta familiaren inguruak, eta gizarte bizitza, pisu, neurri, diruen izenak eta koloreekin bukatzeko. Denera lau mila hitz, gutxi gora behera.

Lehenengo txostenerako kopuru ederra. Baina arazoa hitz multzo hori murriztutzea zen. Bestaldetik lesiko arrunta eta abereen edo zuhaitzen izenak jaso behar ziren, baina horiekin batera, errementarien lesiko berezia, edo arrantzaleena edo beste lanbide batzuenak.

Bestalde euskal lesikoa erabiltzen duten industri batzuetako formak jaso behar dira. Orduan galdeketa orokor batekin batera beste galdeketa berezi bat behar da. Eta hauen zati handi batzu marrazki eta argazkiak erabiliz.

Bide bi zeuden aurrean: bata lesikoa murriztutzea eta bestea oraindino gehiago sartzea. Dena den, oinarriztat lau mila hitz zituen zerrenda hori onartu zen eta gero batzorde teknikoak orraztuko du entzun ziren erizpideen arabera, eta murriztu ere bai.

Argi gelditu zen bi egunetan lan egin ondoren bazegoela Atlasaren galdeketa izango denaren aurreproiektu bat.

Bigarren pausoa hortik aurrera hasi da: txosten horiek orraztu eta zehaztu, 1985aren hasieran bukatuta egon dadin Euskalherriko Atlas Etnolinguistikoa izango denaren galdeketa. Gero etorriko da hurrengo pausoa: herriz herri, aukeraturako herrietan hori dena bildu. Baina hori geroak esango du. Eta argi baino argiago gelditu zen badagoela gogoia eta asmoa Euskararen Atlas Linguistikoa egiteko.

Asmo hori 1912an lehenengoz aurkeztu zuen Julio de Urquijo jaunak. Garaia bada betetzeko.

Azpiegitura

Azpiegitura ere aipatu zen bilera horretan. 8-10 urteko lana martxan jartzeko ezin daiteke arto-beroak bezela ibili. Pertsonak behar dira lan honi ekiteko jo eta ke. Dena den, hemen lan egingo dutenak beste lan batzuetan baino zihurtasun gutxiago izango dute. Dirua ez ezik idealismo pixkat ere behar da honelako lanetan sartzeko. Tresnak behar dira eta ez nolanhikoak eta tokia behar da material guztiak batu eta lantzeko. Eta gerorako artxibatzeke. Eta kanpoko liburu eta aholkuak ere behar dira.

Hauekin denekin, hamar bat urte barru Atlas horren tomo bat edo gehiago kalean baleude, pozik egongo ginateke (68).

Oraingo honetan langileak hiru dira: G. Aurrekoetxea, 40 ordu astean edo dedikazio osoz; J. M. Etxebarria, 30 orduz, eta X. Videgain 20 orduz.

Kontratoa izenpetu gabe, talde hau lan iraunkorrean hasi zen 1984-X-1 an. Astero biltzen ziren hirurak eta tartean bakoitzari emandako lana prestatzen zuten. Kontratoa azkenean, abenduan izenpetu zuten. Baina kontratu edo hitzarmena esaten dudanean ez dut esaten kontratu laborala, bestelako kontratu bat baino.

---

(68) J. M. Etxebarria batzordeko teknikoko idazkariak *Mundaiz*, 1984, 28. zenbakian, 216-218.

Lan horren ondorio bezela Atlasaren galdekizunari ekin zioten eta lan horretatik sortuko dira hurrengo V. Jardunaldiak Gasteizen.

V. DIALEKTOLOGI JARDUNALDIAK

Gasteiz, 1985-I-25/26

Gasteizen Euskaltzaindiak duen Ordezkaritza berriaren inaugurapena dela eta, "Atlas Linguistikoaren galdekizunari buruzko proposamenaren azken azterketa eta onarpena"-z iharduteko Euskaltzain, Atlaserako Batzorde Aholkulikide eta Batzorde Teknikokideok bildu gara Gasteizen Urtarrilaren 25 eta 26an.

Etorri direnak: L. Villasante, J. Haritschelhar, P. Altuna, A. Irigoien, E. Knörr, L. Mitxelena, P. Ondarra, P. Salaburu, J. San Martin eta J. M. Satrustegi euskaltzainak; A. M. Echaide, B. Oihartzabal eta K. Rotaetxe, Urgazle eta aholkulariak; G. Aurrekoetxea, J. M. Etxebarria eta X. Videgain lanaren aurkeztaile; eta B. Amundarain grabatzaile lanetan.

Urtarrilaren 25eko arratsaldeko Setan Euskaltzainburuaren sarrera hitzekin ematen diegu hasiera bilerei.

Orain arte aurrera eraman ezin izan den asmo zaharra dela euskararen Atlasa esanez hasten du bere hitzaldia. Arlo honetan gure Herrian aitzindari izan ditugun L. L. Bonaparte eta R. M. Azkueren lanak aipatzen ditu. Ondoren Atlasaren helburua "euskararen errealitatea ezagutu, den bezalakoxea atxeman eta jaso, ahalik eta zehazkiena" dela azpimarratuz.

A. Villasanteren ustez V. Jardunaldi hauekin amaiera ematen zaie prestakuntza saioei. Galdekizunaren egokitasuna, inkesta puntuak eta abar aipatu ondoren L. Mitxelenak Debako jardunaldietan Atlasaren premiaz esandako hitzak bere ginez bukatzen du.

IV. eta V. jardunaldien artean egindako lanen kontu eman du G. Aurrekoetxeak ondoren. Zertan aritu izan diren denboraldi honetan, izan dituzten arazoak, bakoitza zein dedikazioz aritu den, lan-sistema eta aurkezten den galdekizunaren ezaugarri garrantzitsuenak aipatzen ditu.

Ondoren B. Oihartzabalek G. Rebuschik Uztaritzerako prestatu zuen lana zertan den galdetzen du. Erantzunez galdekizuneko "zenbait arazo morfosintaktiko" atalean kokatzen dela esaten zaio, a bere garaian aztertuko delakoan bertan behera uzten da.

L. Villasantek galdekizunarekin hasteko berriz ematen dio hitza G. Aurrekoetxeari fonetika-fonologia atalaren aurkezpena egin dezan.

Atal honek Uztaritzen aurkeztu zen txostena du oinarri. Han agertzen ziren fenomenoak, batzu lexikoaz baliatuz aztertuko dira, beste batzu morfologian; multzo handi bat kanpoan utzi du; eta gutxiengo bat fonetika-fonologia atalean galdetuko da. Atal honek, beraz, bi fenomeno multzo aztertzen ditu: *i* eta *u* bokal edo bokalerdiek ondoko silabako *a* letran duten eragina, eta euskararen ematen diren sandhi batzu. Guztitara 51 galdera.

Bestalde, testuinguruez ahal denik eta hitz hedatuena bilatu dituztela, esaldi baten barruan kokatu (errezago egiteko lekukoari) eta fenomeno bakoitza lortzeko, inkestatzaileari lagungarri gertatuko zaiolakoan, 3/4 galdera jarri dituztela esanez emaitzen du.

Aurkezpen-azalpenaren ondoren eztabaidara jotzen da. Bi ohar orokor egiten dira. Alde batetik galdekizunaren atal honetako zenbait galderatan fonetika eta morfologia nahastu egiten direla eta bereiztu beharra legokeela. Eta bestetik zenbait fenomenotan sistematizazio falta ematen dela.

Bi ohar orokor horien ondoren fenomenoaz fenomeno aztertzen da txosten osoa, zenbait testuinguru aldatu eta berriak ezarriz.

“Izen Morfologia” atalaren aurkezpena J. M. Etxebarriak egiten du. Izen morfologia “Morfosintaxia” atalaren lehen zatia da, bigarrena “Aditz morfologia” eta hirugarrena “Zenbait arazo morfosintaktiko” direlarik. Izen morfologia atal hau bi zatitan bananduta dago: izenaren deklinabidea eta gainontzeko guztia. Lehen zatia 491 galdera ditu, bigarrenak 371. Osoara 852 izanik.

Izenaren deklinabidean bost bokal, diptongo (kasu bat) eta kontsonantez (kasu bat baino ez) amaitutako izenena burutu da, bakoitza mugagabe, singular eta pluralaz, eta leku-denborazko kasuetan bizidun/bizigabe bereiztuz.

Gainontzekoen morfologian konparaketa, partitiboa, zenbakiak, erakusleak (hiru graduen deklinabide osoa), indefinituak, izenordainak (ni, gu eta zuek-en deklinabide osoa), eta galdekari eta berauen eratorriak (nor, zer, zein, non, nola...; edozer, edonon...; norbait, zerbait, nonbait...; inor, ezer, inon...).

Kasuak eta bestelakoak errepresentatzeko erabili den nomenklatura, galdekizunaren egitura, deklinabide kasuen ordena, kasu bakoitzean testuinguru berdintsuak erabiltzea, deklinabidean hitzaren amaiera bakoitzarentzat hitz altxorra, e.a. aipatzen dira aurkezpenean.

Elkarrizketa-eztabaidan galdekizunaren atal hau bere osotasunean hartuz murriztearen aldeko eta dagoen dagoenean uztearen aldekoen artean eztabaidatxo bat sortzen da, gehiengo ez murriztearen aldeko agertuz.

Bestalde, askotan esaldi osoa itzularaztea ez dela nahitaezko, ez egoki aipatzen da, ulergarritasuna kentzen ez den bitartean batikbat. Kasu hauetan aski dela euskaraz agertzea nahi duguna bakarrik galdetzea.

Ondoren testuinguruak aztertzeari ekiten zaio ordenarik gabe, handik eta hemendik; alde batetik gaztelerazko esaldiak zuzenduz eta bestetik testuinguruaren esanahia, zenbait kasutan euskaltzain bati baino gehiagori barregarri iruditzen zaizkion esaldiak komentatuz.

Iluntzeko 9ak aldera ematen zaio amaiera ekitaldiari.

Urtarrilaren 26ko goizeko 9,30etan jarraiera ematen zaio izen morfologiari, elkarrizketa J. M. Etxebarriak gidatzen duelarik. Honako honetan 372.etik aurrerantz aritzen gara. Zati honetan distributibo bat (“hiruna mila pezeta”...) “haren/beren”, “denak” izenaren ondoren, eta neurrietan “Bost litro ardo baino gehiago edan du” edo horrelako esaldiren bat sartzea onartzen da.

10,15ean aditzaren morfologia hartzen da aztergai. Aurkezpena X. Videgainek egiten du. Aldez aurretik atal honetan sortu den adostasun eza utzi nahi du agerian. Aukeratu den sistemaren ezaugarriak eta nomenklatura azaltzen ditu, orain arte ez baita gehiegi erabilia izan gure artean. Sistema berriaren azalpena bukatu bezain laster eztabaidatxo bat sortzen da sistematizazio zaharra utzi eta berria hartzeko izan diren arrazoiez, eta proposatzen den sistemaren zenbait ezaugarri. Eztabaidan jende askok hartzen du parte, azkenez L. Villasantek mozten duelarik.

Atal honek aditz neutro eta alokutiboa barne hartzen ditu; aditz laguntzaile (lehen eta bigarren laguntzailea) eta trinkoa: guztitara 294 aditz forma.

Aditz defektiboen hutsuneaz galdetzen delarik, egileek puntu honetan izan zuten eztabaida luzea komentatzen da.

11,50ean aurkezpena amaitu orduan atsedenditxo bat hartzen da, 12,15ean elkarrizketa-eztabaidari hasiera emateko. Elkarrizketa hau J. Haritschelharrek gidatzen du. Eta berean testuinguruak egokitzeari ekiten zaio alde batetik; eta bestetik, zenbait zuzenketa proposatzen dira, hala nola “-iro-”ren ordez “-iro”; berdin -eza, -di; alokutiboetan ia zukako formarik erabiltzen den; galdetu beharko litza-tekeela adierazten du L. Mitxelenak.

Ordu bietarako hamar minutu falta direla ematen diogu amaiera goizeko ekitaldiari.

Arratsaldeko 4etan “Zenbait arazo morfosintaktiko” atala aurkezten du X. Videgainek. Perpaus bakuna baino ez duela aztertzen esanez hasi du bere azalpena, eztabaidagarria dela jakin arren; honen ondorioz ez dela ez nominalizatorik ezta perpausa txertatueterako erabiltzen den juntagailurik galdetzen. Perpaus bakunean mugatzearen arrazoietan azpimarragarriena: menpeko esaldietako juntagailuek galdera bidez jasotzeko duten zailtasuna aipatzen du.

Atal honetan galdetzen diren fenomenoaren artean hauek aipa daitezke: aditz batzuren erregimena; “ikusi diot” eta horrelakoak; behar, nahi, ahal, ezin, gehi aditz iragangaitza; ari, ibili, ihardun, egon...; galdegaia; alokutiborik erabiltzen den galdera eta txertatueta... Guztitara 41 galdera.

Ondorengo elkarrizketan zenbait fenomeno sartu ala sartu ez eztabaidatzen da (ahantz -aditza -t (z)en / -t (z)ea; asko -k; etorri zatoz; egin daroa; -(z) eke...). Kontrolezko galderak egin beharra dagoela, bestalde, konprobatzeko; eta testuinguru zenbaitzuren egokitzapena aztertzen da.

Lexikoaren aurkezpena J. M. Etxebarriak egiten du. Aurkezten denaren oinarria Uztaritzen X. Videgainek aurkeztutako txostena dela esanez hasten da. Han bertan entzun ziren oharrei jarraituz moztu beharrez ia erdian gelditu delarik. Hala ere mozketan ez dela arrazoi linguistikorik aurkitu aipatzen du, extralinguistikoak baino. Eta mozketan honetan Uztaritzeko txostenak zeuzkan 30 gaiak mantendu egin direla. Guztitara 2.368 galdera, amankomunak, toki guztietan galdetuko direnak, eta 249 galdera espezifiko, zenbait tokitan baino ez direnak galdetuko; Guztitara 2.617 galdera.

Aurkezpena amaitu ondoren elkarrizketa zabaltzen da J. Haritschelharren gidaritzapean.

Elkarrizketa honetan zenbait puntu ezberdin ukitzen dira. Batzuren ustez lexiko atal hau oso zaila da eta ondo burutzeko oso inkesta-egile trebea izan behar da.

Halaber, atal honen luzeeraz kezkaturik murriztearen aldekoak ere azaltzen dira, eta zenbait hitz arrunt atal honetatik morfologiara pasatzearen aldeko.

Puntu honetan egileek beraien artean ere eztabaidatua izan dela adierazten dute, baina galdekizun osoan mantentzen den erizpidea hobetsi dutela, hots, fénomeno bakoitzak bere galdera izan dezala, maiz galdera batek bi atentziogune dituenean biak kontutan hartu beharrak zaildu egiten duelako inkesta-egilearen lana.

Itzulpenaren arazoak (“moule” hitzean adibidez), lekukoari adierazteko hitz zailak eta beste zenbait puntu ere aipatzen da.

“Beste gai batzu” titulupean ondoko hauek plazaratzen ditu G. Aurrekoetxeak:

1. Atala atalka ala dena batera burutu? Hau da, ala lehenbizi dena jaso eta atalez atal argitaratu ala atal bat jaso eta argitaratu, beste bat jaso-argitaratu... amaitu arte?

Atalka egitearen eta kontra zenbait arrazoi azaldu ondoren era honetan egitearen alde agertzen da taldearen izenean.

Aho batez onartzen da atalka egitea, elkarrizketa labur baten ondoren.

Beraz, lexikoari dagokionez era honetan bananduko da:

- I atala: 1-4 gaiak
- II atala: 5-7 gaiak
- III atala: 8-17 gaiak
- IV atala: 18-30 gaiak

2. “Galdera fitxa” aurkezten du zenbaki bakoitzean zer joango litzatekeen azalduz.

3. Inkesta-puntuen proposamena. Mapa eta herrien zerrenda batez azaltzen da. Aholkulariak oharrak igortzeko gelditzen dira.

4. “Testu-libreak”: Lekuko bakoitzarekin 15 minututako testu libre bat grabatzeak merezi duen ala ez.

L. Mitxelenak baietz erantzuten du eta galdekizunaren amaieran egitea proposatzen. Hala egitea erabakitzen da.

5. Azentuaren arazoa. Aurkezpenean G. Aurrekoetxeak beraien ustetan markatu behar dela adierazten du.

L. Mitxelenak baietz esaten du, gauza inpresionista (lehenbiziko maila) baino ez bada ere. Hala ere nola markatu behar den horretan ez da adostasun osoa lortu.

L. Mitxelenak azkenez proposamen bat egiten du: “Zintza batzu hartu eta egin saio bat; markatzen joan lanean ibiliko direnak eta beste batzu” erizpideak bateratzeko.

Bilerok amaitzeko J. Haritschelharrek egiten ditu azken hitzak eskerrak emanez guztioi eta batez ere aholkulariei eman duten laguntzagaririk (69).

Non dago orain Euskalherriko Atlas Linguistikoa?

Txosten hau aurketzen dudanean, Euskaltzaindiaren 1986-I-31ko batzarrean, 15 herritan Atlasaren lehenengo zatia grabatuta dago, eta zazpiren traskribaketa eginda ere.

Baina irudi duenez, atzerrian Euskalherrian baino ezagunagoa da Atlas hau. Hona zer esaten duen Londresko "Heffers" liburudendako 178. katalogoan, 56. orrialdean: "878. Les atlas linguistiques, et ethnographiques de la France par régions. The following volumes are in preparation: 1: Picardie; 21: Pays Basque; 24: Corse. Editions di CNRS. Details of published volumes available on request".

Zenbakia oker jarri dute, 21.aren ordez, 22a izan behar du. Ikusi gero datorren zerrenda.

Askoz interesgarriago da beste berri hau Gaston Tuaille jaunak Italiako aldizkari baten azaltzen duena. Gogoratu behar da, G. Tuaille, 1983an Frantziko Atlas linguistikoko guztien arduraduna zela CNRS-n. Hona bere hitzak: "Ont été également rattachés à la collection, les atlas suivants: ...3) le projet d'atlas du Pays Basque français"... Eta beherago jarraitzen du: "Les débordements sur les parlars des Etats voisins sont rares".

Baina badaude adibide batzu. Bat, guretzat interesgarria, aipatzen du: "(6) L'atlas des Pyrénées Orientales (catalan de France) a paru, avec une présentation un peu différente et un réseau très dense (382 enquêtes) au CNRS, mais en dehors de la collection. Pour ce domaine du catalan de France (la partie politiquement française du domaine catalan représente moins d'un dixième de l'ensemble) les comparaisons avec le catalan situé au sud des Pyrénées étaient une nécessité; aussi cet atlas comporte-t-il 6 points en Principauté d'Andorre et 90 points en Espagne et couvre de cette façon tout le dialecte roussillonnais du domaine linguistique catalan".

Eta honelako ohartxo batekin bukatzen du: "Nulle part, ils n'ont provoqué d'incidents diplomatiques, même mineurs; ils ont parfois été l'occasion, par dessus la frontière d'Etats, d'une fructueuse collaboration entre romanistes et dialectologues voisins" (70).

Eta ez hori bakarrik. CNRS erakundeak urte horretan edo inguruan behintzat liburuxka bat atera zuen: *Les atlas linguistiques de la France*. 11. orrialdean G. Tuaille jaunak Frantziko atlas linguistikoen zerrenda hau ematen du:

1. Picardie: Gaston Tuaille et Claude Deparis.—2. Normandie: Patrice Brasseur, tome 1, 1980.—3. Bretagne romane, Anjou et Maine: Gabriel Guillaume et Jean-Paul Chauveau, tome 1, 1975.—4. Ile-de-France: Marie-Rose Simoni-Aurembou, tome 1: 1973, tome 2: 1978.—5. Champagne et Brie: Henri Bourcelot, tome 1:

(69) 1985.eko oroit-idazkia, batzorde teknikoak prestatutako txostena, 38-44.

(70) *Bolletino dell'Atlante linguistico Italiano*, III Serie, Dispensa n. 7, 1983, 78-79.

1966, tome 2: 1979, tome 3: 1978.—6. Lorraine romane: Jean Lanher, Alain Litaize, Jean Richard, tome 1, 1979.—7. Ouest: Geneviève Massignon et Brigitte Horiot, tome 1: 1971, tome 2: 1974.—8. Centre: Pierrette Dubuisson, tome 1: 1971, tome 2: 1976.—9. Bourgogne: Gérard Taverdet, tome 1: 1975, tome 2: 1977.—10. Franche-Comté: Colette Dondaine, tome 1: 1972, tome 2: 1978.—11. Lyonnais: Pierre Gardette, tome 1: 1950 (2ème éd. 1967), tome 2: 1952 (2ème éd. 1970), tome 3: 1956, tome 4: 1969, tome 5: 1976.—12. Jura et Alpes du Nord: Jean-Baptiste Martin et Gaston Tuillon, tome 1: 1971, tome 2: 1975, tome 3: 1978.—13. Auvergne et Limousin: Jean-Claude Potte, tome 1, 1975.—14. Gascogne: Jean Séguy, tome 1: 1954 (2ème éd. 1965), tome 2: 1956 (2ème éd. 1967), tome 3: 1958 (2ème éd. 1968), tome 4: 1966, tome 5: 1971, tome 6: 1973.—15. Languedoc occidental: Xavier Ravier, tome 1, 1978.—16. Massif Central: Pierre Nauton, tome 1: 1957 (2ème éd. 1972), tome 2: 1959 (2ème éd. 1976), tome 3: 1961 (2ème éd. 1977), tome 4: 1963.—17. Languedoc méditerranéen: Jacques Boisgonthier.—18. Provence: Jean-Claude Bouvier et Claude Martel, tome 1: 1975, tome 2: 1979.—19. Roussillon: un atlas a paru au CNRS hors collection, avec une méthode assez différente: Pyrénées orientales, par Henri Guiter, 1 vol., 1965.—20. Alsace: Ernest Beyer et Raymond Matzen, tome 1: 1979.—21. Lorraine germanophone: Marthe Philipp, tome 1: 1977.—22. Basque: Jacques Allières et Jean Haritschelar.—23. Bretagne occidentale: Jean Le Dù.—24. Corse: Mathée Giacomo-Marcellesi.—25. La Réunion: Robert Chaudenson et Michel Carayol.

Atlas linguistikoak eta denbora

Atlas guztien arazo bat denbora izaten da. Lan luzeak dira. Baina horren parean materialen aberastasuna jarri behar da. Euskararen kasoan kontuan hartzekoa da, hizkuntza ez indoeuropeoa izanik eta Europako hizkuntzarik zaharrena, ez duela oraindino atlas bat, hain baliotsua den tresna, ezta data bankua hortik lortzen dena ere. Ez dut pentsatu nahi Euskalherrian euskara ahoan ibiltzeko jostailutxo bat dela, eta bai, gure altxor bat dela, jaso, landu eta ezagutu behar dena, gero eta gehiago. Horretarako da Atlas linguistikoa: gure patrimoniaoa aberasteko. Baina lan honetarako ez dugu eskatzen denbora gehiegi. 8 bat urtean aurreraka da ona eta agian osorik bukatuta egongo litzateke, behar dituen laguntzak ematen badituzte administrazioa eskuetan dutenek. Eta hemen ilargia eskatzen dugula norbaitek pentsa ez dezan, estadiak eta CNRS-k lagunduta Frantziako Atlasak zenbat denbora irauin duten aipatuko dut. Dato hauek ere G. Tuillon jaunak emanak dira.

1. Picardie: 24 Corse: *non parus*.

Ont paru sous le titre Atlas linguistique (et ethnographique) de..., au C.N.R.S. (15, quai Anatole France, 75700 PARIS) les régions suivantes:

2. Normandie, par Patrice BRASSEUR (abréviation ALN), tome 1 (1980): 373 cartes.
3. Bretagne Romane, Anjou et Maine, par Gabriel GUILLAUME et Jean-Paul Chauveau (abr. ALBRAM), tome 1 (1975): 280 cartes.
4. Ile-de France et Orléanais, par Marie-Rose SIMONI-AUREMBOU (abr. ALIFO), tome 1 (1973) et tome 2 (1978): 687 cartes.
5. Champagne et Brie, par Henri BOURCELOT (abr. ALBC), tome 1 (1966), tome 2 (1969) et tome 3 (1978): 1045 cartes.

6. Lorraine Romane, par Jean LANHER, Alain LITAIZE et Jean RICHARD (abr. ALLR), tome 1 (1979), tome 2 (1981): 695 cartes.
7. Ouest, par Geneviève MASSIGNON et Brigitte HORIOT (abr. ALO), tome 1 (1971), tome 2 (1974): 612 cartes.
8. Centre, par Pierrette DUBUISSON (abr. ALCe), tome 1 (1971), tome 2 (1976), tome 3 (1982): 1275 cartes (cartographie terminée).
9. Bourgogne, par Gérard TAVERDET (abr. ALB), tome 1 (1975), tome 2 (1977), tome 3 (1980): 1800 cartes (cartographie terminée).
10. Franche-Comté, par Colette DONDAINE (abr. ALFC), tome 1 (1972), tome 2 (1978): 719 cartes.
11. Lyonnais, par Pierre GARDETTE (abr. ALLy), tome 1 (1950), tome 2 (1953), tome 3 (1956): 1320 cartes; tome 4, Exposé méthodologique et Tables (1968); tome 5, Commentaires (opération terminée).
12. Jura et Alpes du Nord, par Jean-Baptiste MARTIN et Gaston TUAILLON (abr. ALJA), tome 1 (1971), tome 2 (1974), tome 3 (1978): 1842 cartes (cartographie terminée); un fascicule d'index.
13. Auvergne et Limousin, par Jean-Claude POTTE (abr. ALAL), tome 1 (1974): 582 cartes.
14. Gascogne, par Jean SÉGUY (abr. ALG), tome 1 (1954), tome 2 (1956), tome 3 (1958), tome 4 (1966), tome 5 par Jacques ALLIÈRES (1971) et tome 6 (1973): 2531 cartes; une pochette de matrices dialectométriques (opération terminée).
15. Languedoc Occidental, par Xavier RAVIER (abr. ALLOc), tome 1 (1978): 264 cartes.
16. Massif Central, par Pierre NAUTON (abr. ALMC), tome 1 (1956), tome 2 (1959), tome 3 (1961): 1899 cartes (cartographie terminée); tome 4, Exposé général.
17. Languedoc Oriental, par Jacques BOISGONTIER (abr. ALLOr), tome 1 (1981): 308 cartes.
18. Provence, par Jean-Claude BOUVIER et Claude MARTEL (abr. ALP), tome 1 (1975), tome 2 (1979): 670 cartes.
19. Pyrénées Orientales, par Jean GUITER (abr. ALPO), tome unique (1966): 565 cartes (opération terminée) (71).

Eta kasu berezia eta apartekoa den arren, ALI (Atlante Linguistico Italiano) ere aipatuko dut. 60 urte iraun du Atlas honek eta orain argitaratzen hasteko daude. Baina 8.000 galdera ditu eta bost miloi erantzun baino gehiago jaso dituzte eta milaka etnografi dato (72).

Era askotako oztopoak sort daitezke, baina lan honi inork oztoporik jartzen ez badio lor daitekeela uste dut.

---

(71) Bertan, 82.

(72) Bertan, 5 eta 7-10.